COL·LECCIÓ
LILITH
JOVEN

Lletraferides *modernes*

Catàleg de les escriptores valencianes dels segles XVI-XVIII

MARÍA DE LOS ÁNGELES HERRERO HERRERO

CENTRE D'ESTUDIS SOBRE LA DONA
Universitat d'Alacant

Lletraferides *modernes*

MARÍA DE LOS ÁNGELES HERRERO HERRERO

Lletraferides *modernes*

Catàleg de les escriptores valencianes dels segles XVI-XVIII

CENTRE D'ESTUDIS SOBRE LA DONA
UNIVERSITAT D'ALACANT

Col·lecció LILITH JOVEN
del Centre d'Estudis sobre la Dona de la Universitat d'Alacant

Consell assesor
Mabel Burín (Universidad de Buenos Aires), Pilar Cuder (Universidad de Huelva),
Pilar Folguera (Universidad Autónoma de Madrid), M.ª José Frau (Universidad de Alicante),
M.ª Teresa Gómez (Universidad de Alicante), M.ª Victoria Gordillo (Universidad Complutense),
Mary Nash (Universidad de Barcelona), Carmen Riera (Universidad de Barcelona),
Pilar Rodríguez Pérez (Universidad de Deusto), Marta Segarra (Universidad de Barcelona),
Mari Carmen Simón (CSIC), Justine Tally (Universidad de La Laguna) i
Ruth Teubal (Universidad de Buenos Aires)

Direcció i coordinació
Nieves Montesinos Sánchez i M.ª del Mar Esquembre Valdés

Secretària
Carmen Mañas Viejo

Vocals
Mónica Moreno Seco i Helena Establier Pérez

© María de los Ángeles Herrero Herrero, 2009
Publicacions de la Universitat d'Alacant
Campus de Sant Vicent, s/n
03690 Sant Vicent del Raspeig
Publicaciones@ua.es
http://publicaciones.ua.es
Telèfon: 965 903 480
Fax: 965 909 445

Portada: candela ink
Correcció de proves: Ester Duran Cayuela
Composició i impressió:
Espagrafic

ISBN: 978-84-7908-747-0
Dipòsit Legal: A-246-2009

Reservats tots els drets. No es permet reproduir, emmagatzemar
en sistemes de recuperació de la informació, ni transmetre alguna part
d'aquesta publicació, pel mitjà que siga –electrònic,
mecànic, fotocòpia, gravació, etc.–, sense el permís previ
dels titulars dels drets de la propietat intel·lectual.

A aquells que, amb el seu suport, formen part d'aquest treball.

«*Las luciérnagas –decía Madame Necker– son la imagen de las mujeres; en tanto permanecen en la oscuridad, uno se siente conmovido por su brillo; pero apenas quieren aparecer a la luz del día, se las desprecia y sólo se ven sus defectos*».

(Duby, Georges i Michael Perrot (dir.) (1993):
Historia de las mujeres, III,
Del Renacimiento a la Edad Moderna,
Madrid: Taurus, 2000, p. 470)

Índex

1. Introducció 11
1.1. Estat de la qüestió 12
1.2. Objectius 21

2. Recerca i catalogació 27
2.1. Metodologia 27
2.2. Criteris 32

3. Catàleg d'escriptores 35

4. Conclusions 89

5. Bibliografia 97

Annex
Índex de les autores per gèneres conreats 105
1. Poesia 105
2. Prosa 113
    2.1. Escrits de temes diversos 113
    2.2. Escrits religiosos 114
    2.3. Biografies o autobiografies 119
3. Epístoles 123
4. Teatre 127
5. Escrits desconeguts 127

1. Introducció

La curiositat pel nostre tema d'investigació prové de l'escassa presència de noms femenins en els estudis de literatura catalana, en general, i de la quasi absència total durant els segles XVI, XVII i XVIII, en particular. La recerca començà durant el curs 2004/2005, en què realitzàrem el 1r curs de doctorat (període de docència) dins el programa «Llengua i Literatura Catalanes» en la Universitat d'Alacant i, en concret, al voltant de l'assignatura «Escriptores catalanes: una aproximació des de l'edat mitjana fins a l'actualitat», impartida pels doctors Marinela Garcia Sempere i Carles Cortés i Orts, a càrrec del Departament de Filologia Catalana i amb el suport del Centre d'Estudis sobre la Dona de la Universitat d'Alacant. L'assignatura va ser una primera presa de contacte amb la qüestió i, a partir d'aleshores, delimitàrem el nostre camp de treball. Optàrem finalment per dedicar-nos a elaborar un catàleg de les escriptores del Regne de València durant l'edat moderna.

Aquest estudi, doncs, correspon al 2n curs de Doctorat Llengua i Literatura Catalanes, dins la línia d'investigació «La literatura catalana en el pas del segle XV al XVI», amb la tutoria de la doctora Marinela Garcia Sempere. Se centra en l'elaboració d'un catàleg de les escriptores del Regne de València durant l'edat moderna. Compta amb una ajuda a la investigació del curs 2005/2006 del Centre d'Estudis sobre

la Dona, en col·laboració amb el Vicerectorat d'Alumnat de la Universitat d'Alacant (UA).

En tot aquest recorregut que concloem amb aquests papers, tot i que som conscients que es tracta d'un punt de partida en la investigació sobre les escriptores valencianes *modernes*[1], volem agrair especialment a la nostra tutora, la doctora Marinela Garcia Sempere, l'interés per la investigació proposada des de la seua gènesi, la seua atenció i dedicació; l'ajut i consells del doctor Biel Sansano i Belso; i les indicacions dels doctors Pep Valsalobre Palacios i Brauli Montoya Abad, de la directora de la Biblioteca de Filosofia i Lletres/Treball Social de la UA María Victoria Játiva Miralles, i de les autores Mònica Bolufer Peruga, Lisa Vollendorf i Nieves Romero-Díaz. Així també, volem agrair a tots els estudiosos, arxius i biblioteques que ens ajudaren en la recerca de les fonts i ens proporcionaren informació sobre les escriptores que incloem en el catàleg. I finalment, a la doctora Mónica Moreno Seco la seua atenció i al Centre d'Estudis sobre la Dona de la UA per dur endavant aquesta publicació.

1.1. Estat de la qüestió

El fet de dedicar-nos a un episodi de la literatura valenciana –en el sentit geogràfic del terme– escrita en els segles XVI-XVIII, independentment de la qüestió de gènere, ens porta a fer-nos ressò d'una de les qüestions que han estat centre de debat entre els crítics de la llengua i la literatura catalanes. De fet, aquest període de la cultura catalana –sobretot en la lite-

1. La investigació per a aquest treball ha originat l'article: HERRERO HERRERO, M.ª Àngels: «Escritoras de la Gobernación de Orihuela en los siglos XVII y XVIII», dins *URYULA. Revista de investigación del Centro de Estudios Históricos de Orihuela*: *Monográfico sobre las consecuencias de la Batalla de Almansa en el Bajo Orihuela*, Orihuela: Asociación de Amigos de Orihuela, 2007, p. 71-83.

ratura– ha estat tradicionalment conegut amb el malnom de «Decadència». Ja al segle XVIII hi havia senyals del terme «decadent» caracteritzant el període en qüestió. Figures destacades com Carles Ros, fra Lluís Galiana i Antoni Francesc de Tudó en són bons exemples. Però el concepte «Decadència» no apareix per primera vegada com a definidor cultural fins el 1857, usat per Magí Pers i Ramona en la seua *Historia de la lengua y la literatura catalana desde su origen hasta nuestros días*[2]. Aquest inici propicià que autors posteriors feren servir el mateix terme, és el cas de Constantí Llombart en parlar de Carles Ros i la seua època, Antoni Rubió i Lluch, Lluís Nicolau d'Olwer, i així passà al segle XX. Aquest concepte, si bé no ha estat acceptat de bon grat per tothom a causa del seu matís pejoratiu, sí que ha tingut difusió i pervivència fins avui dia en què s'ha substituït de manera més o menys uniforme el nom general de «Literatura catalana de l'edat moderna». Aquest fet no tindria la més mínima importància si no fos perquè aquest tractament ha causat una indiferència per la producció feta en aquests segles, amb la conseqüent mancança d'estudis crítics sobre les obres *modernes*.

Cal recordar, doncs, que és inexacte parlar de «Decadència». Albert Rossich[3] –tot i que no la nega–, qualifica el terme de «dolent», «imprecís i distorsionador» i proposa una substitució per un altre de més adient, perquè no es pot acceptar que els productes literaris d'aleshores siguen d'escassa qualitat (cosa que també comparteix Fuster), quan València

2. FUSTER, Joan: «Decadència i castellanització», *Caplletra* 1 (1986), València, p. 29.
3. ROSSICH, Albert: «Renaixement, Manierisme i Barroc en la literatura catalana», dins *Actes del Vuité Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes / II Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 149-179. ROSSICH, Albert: «La literatura catalana entre el Barroc i el Romanticisme», *Caplletra* 9, (tardor 1990), p. 35-57.

va ser un nucli humanista brillant de la literatura castellana (pensem en l'*Academia de los Nocturnos*). La postura es pot explicar si tenim en compte qui va encunyar el terme: la historiografia romàntica, la qual identificava llengua i pàtria i, per tant, considerava estranya tota literatura feta en castellà en territori català[4]. En aquest sentit, i com és ja tradicional, s'ha lligat «Decadència» amb «castellanització», sense fer esment de la presència de l'italià i la competència del llatí. Malgrat això, no podem negar que en el segle XVI hi ha un abandó progressiu en el conreu literari del català, ja que l'idioma perdia posicions en la vida social. És cert que el castellà era de fàcil penetració aleshores i comptava amb més acceptació al País Valencià. Factors com la predicació i les representacions teatrals vehiculades normalment en castellà (llevat de les populars), la nombrosa immigració de la zona castellana a la catalana, la presència de la soldadesca castellana, d'alts càrrecs castellans, la centralització d'ordes religiosos mendicans, etc., en són una bona raó[5].

Ja Antoni Comas[6] ens facilitava una clara visió sobre aquells factors sociopolítics i econòmics/literaris i culturals que caracteritzaren aquest període. Entre els primers: la decadència politicocultural de la Corona d'Aragó que s'inicià durant el regnat de Pere el Cerimoniós (1336-1387), i la introducció de la dinastia castellana dels Trastàmara; la guerra civil amb Joan II[7]; la unió dels regnes peninsulars amb els

4. Molas, Joaquim i Josep Massot: *Diccionari de la literatura catalana*, Barcelona: Edicions 62, 1979, p. 197.
5. Fuster, Joan: «Decadència i castellanització»… *Op. cit.*, p. 35.
6. Comas, Antoni: «Problemàtica de la 'Decadència'», dins *Estudis de la Literatura Catalana (segles XVI-XVIII)*, Barcelona: Universitat de Barcelona/Curial, 1985, p. 30-39.
7. Rubió i Balaguer no veu clar que aquesta guerra i les seues conseqüències pogueren ser un entrebanc per al conreu de les lletres catalanes (Fuster, Joan: «Decadència i castellanització»… *Op. cit.*).

Reis Catòlics (1474) i l'absentisme de Ferran el Catòlic més preocupat de Castella; la caiguda de Constantinoble i el descobriment del Nou Món canvien l'orientació del comerç i la colonització, ja que només eren privatius a Castella; la Guerra de les Germanies a València i Mallorca (1519/1529); l'expulsió dels moriscos (1609) que suposa la pèrdua d'un terç de la població; la guerra contra Catalunya del comte - duc d'Olivares (1640-1662); i la Guerra de Successió. També s'ha d'esmentar l'aparició del bandolerisme i la inseguretat en les comunicacions i el comerç; la crisi econòmica, agreujada per l'agut problema agrari dominat per una classe amb mentalitat medieval[8]; la desaparició de la cort, que fa que el català deixe de ser la llengua de conreu literari, de manera que són les classes baixes les que romanen fidels a la llengua.

I entre els factors literaris i culturals: el resultat del concili de Trento (1545-1563), pel refermament de l'ortodòxia catòlica i el reforçament del poder de l'Església, que a la corona d'Aragó suposarà l'eliminació de l'erasmisme; l'actuació de la Inquisició impulsada per Isabel de Castella; la introducció per Felip II d'alts càrrecs eclesiàstics i civils castellans o aragonesos a la corona d'Aragó; la fixació de les llengües neollatines; la desaparició de la Cancelleria Reial i el començament de la fragmentació lingüística; la manca d'una universitat catalana forta[9]; i la important desconnexió cultural i literària entre Catalunya i el País Valencià, la primera amb una decadència nacional i literària per la seua resistència a l'adaptació (així com la continuïtat pel goticisme), i la segona per la decadència de la llengua catalana ja a finals del segle XV, que accelerà la castellanització.

8. Molas, Joaquim i Josep Massot: *Op. cit.*, p. 197.
9. Rubió i Balaguer, Jordi: *La cultura catalana del renaixement a la decadència*, Barcelona: Edicions 62, 1964, p. 110.

No obstant això, les causes que Comas apuntava, unides a una disminució en la producció literària catalana entre els segles XVI-XVIII, no ens obliguen a qualificar aquella literatura com d'ínfima qualitat, perquè seria negar la importància de figures com Cristòfor Despuig, Vicenç Garcia el Rector de Vallfogona, i Francesc Fontanella, entre d'altres, així com de tota una sèrie d'obres en llengua catalana, tant cultes com populars. En tal cas, no tindria sentit un estudi com aquest.

Aquest panorama i el fet que en aquest context la figura de l'escriptora havia estat gairebé ignorada, ens portà a preguntar-nos quina era aleshores la connexió de les dones i la literatura catalana –valenciana en aquesta investigació, enquadrat en el Regne de València– durant aquest període. Ens hem qüestionat si van haver-hi dones escriptores al Regne de València. Aquest interrogant, aleshores sense resposta, és el que ens decidí encetar la recerca de les lletraferides valencianes *modernes*.

El fet de delimitar la nostra investigació a dones escriptores ens condueix hui dia a parlar de la qüestió del gènere[10], perquè la nostra investigació s'emmarca dins els «Estudis sobre la dona» (Women's Studies[11]). Aquest és un aspecte sobre el qual s'ha reflexionat molt i, de fet, l'escriptora Isabel-Clara Simó ho va fer en un article publicat en l'*Avui* del 19 de juny de 2005, en què diu que les escriptores patixen irremeiablement una qüestió d'encasellament i semblen estar condemnades a escriure allò convenient a la seua condició.

10. Per a una reflexió sobre la qüestió, vegeu l'article: SCOTT, Joan W.: «El género: una categoría útil para el análisis histórico», dins *Historia y género: las mujeres en Europa Moderna y Contemporánea*, a cura de James S. Amelang i Mary Nash, València: Edicions d'Alfons el Magnànim, 1990, p. 23-56.
11. Per a més informació, vegeu TORRES RAMÍREZ, Isabel: *Fuentes de información para el estudio de las mujeres*, Granada: Universidad, 2000.

En aquesta investigació, però, no ens encarregarem de discernir si les dones que hem documentat escrivien de distinta forma a la dels seus homònims masculins. Ara només ens ocuparem d'aquelles valencianes de l'edat moderna que ens han deixat una obra escrita, independentment d'allò que tractaren, sense discussió sobre si la seua condició de dona determina aquelles obres.

Tanmateix, aquesta és una reflexió feta des de l'actualitat. El fet de centrar aquest tema a l'edat moderna ens ha de fer puntualitzar que la consciència de dona llavors no estava desenvolupada tal i com ara l'entenem. La societat medieval era sobretot masculina; s'hi mantenia una doble visió de la dona: la d'Eva, causant del pecat i de fàcil incitació a la temptació; i la de Maria, model de virtut. Si en el segle XV el debat era si les dones eren bones o dolentes, en el pas al segle XVI i XVII era el de la seua educació (així María de Zayas i sor Juana Inés de la Cruz, en llengua castellana, defensaren el dret de les dones a l'educació). Però, hi ha un aspecte que no canvia: el paper de l'Església, que controlava les formes de vida, tot adoptant unes peculiaritats durant aquests segles, imposades pels postul·lats del concili de Trento. Ja al segle XVIII seran les idees il·lustrades les que incidiran directament en els costums quotidians i, en alguns casos, millorarà la qualitat de vida femenina[12].

Durant l'Antic Règim, les dones pràcticament van ser silenciades i les escriptores van ser un fenomen estrany. El principal lloc per a la formació femenina era la casa. Els ensenyaments es transmetien de mares a filles, fins al darrer terç del segle XVIII no semblà necessari un altre tipus d'educació per a les filles. La filla havia de saber presentar-se, vestir-se,

12. NASH, Mary (ed.): *Més enllà del silenci: les dones a la història de Catalunya*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Comissió Interdepartamental de la Promoció de la Dona, 1988, p. 95.

parlar, portar una casa, ballar, brodar, tocar un instrument... Ja Lluís Vives[13] en va parlar en *De la instrucció de les dones cristianes*, tot i ser favorable a la instrucció, determinava que els treballs domèstics eren molt més importants. Afirmava que: «la mayor parte de las mujeres de este siglo y de los siglos anteriores tiene su origen en la falta de cultura». L'alfabetització estava reservada a les dones de famílies reials, nobles i burgeses (sobretot dones de mercaders) i la relació de les dones amb les lletres estava mediatitzada pels interessos masculins. Aprenien a llegir –i de vegades a escriure, perquè l'ensenyament d'una i altra cosa no anava unit– a casa o al convent. Però, era un ensenyament molt limitat al que es considerava convenient per a una dona.

En el convent l'escriptura es limitava a cartes, amb la supervisió de l'abadessa, o a la narració de la pròpia vida per ordre del confessor (la seua actuació era decisiva a l'hora d'explicar l'augment de dones escriptores), o bé d'una altra monja il·lustre de manera anònima; exercicis com la redacció d'una vida espiritual dins l'espai conventual era una tasca exclusivament femenina. Si hi havia alguna monja més interessada en l'estudi científic i l'erudició era mirada amb rebuig i de vegades censurada. A partir del segle XVII les dones podien publicar allò que escrivien. Aquest canvi és palés, sobretot, en les justes poètiques dins de la festa barroca.

Aquelles que no entraven en els convents i s'interessaven per temes «propis dels homes» disposaven d'un espai molt important, tot i que limitat: el saló o «conversació». És clar que el fenomen del saló no es donà en tots els països i amb la mateixa proliferació en el segle XVII i XVIII, ja que era mixt i no podia existir on les prohibicions religioses i socials pesaven massa sobre les dones, com és el cas espanyol[14]. Des del segle

13. DUBY, Georges i Michael PERROT (dir.): *Op. cit.,* p. 144.
14. *Ibíd.*, p. 442.

XVI hi hagué dones de la reialesa que convertiren les seues corts en centres de cultura, com va ser el cas de Germana de Foix i de la seua continuadora Mencía de Mendoza. També les dames tenien l'opció de la lectura pública, eren assídues a les tertúlies que celebraven les acadèmies poètiques[15]. Algunes tingueren l'oportunitat d'acabar en el mercat editorial exclusiu dels homes.

Al voltant del 1600 es publiquen obres devotes o morals de dones i, a partir de 1620 i 1630, s'amplien els gèneres al teatre i als tractats educatius. Això provocà que entraren en competència amb el món masculí. Cert és que aquestes escriptores pertanyen al marc castellà (Valentina Pinelo, Isabel de Liaño, sor Magdalena de San Jerónimo, Feliciana Enríquez de Guzmán, María de Zayas…)[16]. És ací on podríem parlar de modernitat, en entrar en un món inèdit fins aleshores per a les dones: el de la professionalització de l'escriptura. Malgrat això, en el cas de la literatura valenciana era més impensable aquest avanç a causa de la manca d'una plataforma que hi donara suport.

Però, no es pot dir que les dones no escrigueren. Tampoc no es pot concebre que la reacció feminista en el marc de la literatura catalana de segles posteriors, XIX i XX, s'esdevingué sense més. Per tant, hi degué haver lletraferides *modernes* que suposaren una continuïtat. A més, com afirma Martine Sonnet[17]: «los progresos de la alfabetización femenina en los siglos XVII y XVIII dan fe de la puesta en marcha de un proceso irreversible» i del que avui dia som conscients.

---

15. Martí i Ascó, Manuel: «Cultura literària de la dona en la València dels segles XVI i XVII», dins *Escriptors de l'Edat Moderna*, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2004, p. 123.
16. Caballé, Anna (ed.): *Por mi alma os digo. De la Edad Media a la Ilustración*. La vida escrita por las mujeres, IV, Barcelona: Lumen, 2004, p. 380.
17. Duby, Georges i Michael Perrot (dir.): *Op. cit.*, p. 143.

En un repàs a la producció catalana femenina, veiem que des de Duoda, marquesa de Septimània i comtessa de Barcelona nascuda al voltant de l'any 803 (que escrivia en llatí), tenim constància d'un modest nombre d'escriptores. Entre elles, destaca la reina de Mallorques (primera meitat del segle XIV), muller de Jaume III, qui va escriure la composició «Ez yeu am tal que's bo e belh». Així mateix, hi ha poemes anònims que semblen ser de dones al llarg del mateix segle, «Axí cant és en muntanya deserta» presentat a una de les competicions anuals de poesia de Toulouse. I ja en el segle XV «Ab cor trist envirollat d'esmay», on es declara l'acabament del *fin'amor*. Al segle d'esplendor valencià, el segle XV, coneixem la poetessa Tecla Borja (1435-1459), germana del papa Alexandre VI, qui escrigué la resposta a una peça que li dirigeix Ausiàs March. I com no, la primera dona que conreà la prosa: la cèlebre Isabel de Villena (1430-1490), abadessa del Convent de la Trinitat de València (moltes de les escriptores de l'edat mitjana estan vinculades a convents). El seu únic treball conegut va ser la *Vita Christi* (1487), escrit per a les monges del seu convent i que s'emmarca dins la tradició de les vides de Crist.

També és important fer al·lusió a la tradició epistolar que venia des de l'antiguitat, com és el model de cartes de tipus amorós d'Ovidi al segle XV. En el cas de cartes de tipus cancelleresc, les reines n'eren productores d'un volum més o menys gran. En la nostra literatura tenim dos exemples de dones bastant clars: Violant de Bar, muller de Joan I i de qui es conserva un corpus extensíssim d'epístoles escrites (o dictades) en llatí, francés i català; i el de Margarida de Prades, vídua jove del rei Martí, conservades en l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Finalment, cal esmentar el breu joc epistolar entre Isabel Suaris i el poeta Bernat Fenollar.

Pel que fa a escriptores catalanes de l'edat moderna, en coneixem un nombre reduït, que sembla que han tingut

una certa fortuna. En destaquem Estefania de Requesens (1501/08-1549), qui escrigué nombroses cartes a sa mare, la valenciana Hipòlita Roís de Liori, des de la cort de Madrid; Jerònima de Boixadors (?-1562), des del Reial Monestir de Santa Maria de Vallbona de les Monges a Lleida, com a escriptora de poemes sobre la figura de la Verge. Del segle XVII Maria de Llúria i Margola (1630/32-1701), des de Vallbona de les Monges, i que escrigué un llibre de reflexions i precs. I l'escriptora més filosòfica, la valldemossina sor Anna Maria del Santíssim Sagrament (1649-1700), que féu una *Exposició* sobre els càntics lul·lians. Ja en el segle XVIII trobem la franciscana de Mallorca Margarida Esplugues (1738–?), que conreà la poesia i textos teològics; Maria Àngela Giralt (al voltant de 1730) amb escrits devocionals; i la valenciana Narcisa Torres, autora de sonets.

Després de fer una succinta repassada a les escriptores catalanes medievals i *modernes*, no obtinguérem una resposta satisfactòria per a les valencianes, si bé els únics noms que ens apareixen són el de la mare de la prolífica escriptora epistolar Estefania de Requesens, Hipòlita Roís de Liori, a qui no podem negar-li semblant fama; i la poetessa Narcisa Torres (o Rosa Trincares).

1.2. Objectius

El fet d'endinsar-nos en un treball d'investigació d'aquesta mena ens permet fer una aportació als estudis de la literatura catalana sobre un període com és l'edat moderna, expectant de noves investigacions i que al llarg dels anys dels estudis universitaris s'han trobat a faltar. Aquest desig està íntimament lligat a la desconeixença del paper de les dones *modernes* com a productores de literatura valenciana. Per tant, pensàrem que un catàleg d'autores era una manera adient de

traure de l'anonimat totes aquestes escriptores de vocació o no i fer el primer pas per dur a terme el seu estudi.

Pel que fa als objectius que ens hem proposat a l'hora de l'elaboració del catàleg, són els següents:

- Donar llum a través de l'elaboració d'un catàleg d'escriptores del Regne de València dels segles XVI-XVIII a totes aquelles dones valencianes, d'origen o d'adopció, que feren ús de la ploma amb independència de l'àmbit privat o públic, i que van estar silenciades per una causa o altra.
- Arreplegar els noms de totes aquelles escriptores valencianes d'origen o d'adopció, independentment de la llengua amb què escrigueren (valencià, castellà o llatí).
- Classificar les autores per segles, si és possible, per tal de saber quin ha estat més prolífic en cada cas o, pel contrari, si hi ha un equilibri en la producció literària independentment dels anys.
- Determinar el nombre de dones escriptores valencianes durant els segles XVI-XVIII localitzades, segons la seua posició social (religiosa, burgesa, noble…).
- Classificar les autores, a mode d'annex, per gèneres conreats i veure quin ha estat el més emprat (epístola, autobiografia, poesia, teatre…).
- Esbrinar si hi ha un canvi qualitatiu i quantitatiu en la producció en el segle XVIII, a causa de les noves idees il·lustrades.
- Classificar, si ens és possible, la producció literària de cadascuna de les escriptores segons la llengua triada per veure quin era l'ús social del valencià literari en les dones en el Regne de València durant l'edat moderna.

D'aquesta manera oferim tota una nòmina d'escriptores que poden ser estudiades en un futur i ser una aportació a la crítica de gènere, així com facilitar l'estudi del mestratge de gènere. Aquests noms de dones i les seues respectives obres permetran que les relacionem amb les seues homònimes dins la

literatura catalana, castellana i la resta de literatures europees i, com no, amb els seus contemporanis masculins.

A la vista que les escriptores valencianes *modernes* no figuren en els manuals de literatura, la primera hipòtesi que ens plantegem és que el nombre de dones entre els tres segles ha de ser més aviat escàs, sobretot, perquè els seus noms no han trascendit al llarg dels segles i només han romàs en els repertoris bibliogràfics. Ara bé, si pensem que amb el pas de l'edat mitjana a l'edat moderna a poc a poc l'alfabetització s'estenia, el nombre d'escriptores en comparació de les medievals hauria de ser més gran. Hi ha, com diu Navarro[18], un augment de la producció de textos literaris per part de dones escriptores dels segles XVI i XVII i un accés més gran a l'escriptura i a la lectura que en segles anteriors. A més, si tenim en compte les paraules de Graña García[19],

> [...] tenemos, pues, ya desde finales del XVI, una imagen de mujer escritora/erudita canonizada que pasa a formar parte de los modelos de género femenino reconocidos por ciertos sectores de la cultura oficial, imagen que señala el paso a una escritura pública de mujeres –aunque los términos «público/privado» hayan de tomarse con todas las precauciones posibles– a una escritura que no es sólo de carácter instrumental o administrativo sino también creativo e intelectual [...].

Al llarg dels segles, durant l'edat moderna, les dones devien anar formalitzant la seua tasca com a escriptores. Però, recordem l'especial situació que vivia aleshores la literatura valenciana; per tant, no podem esperar que la situació siga semblant en l'àmbit d'aqueixes dones, tot i que és possible

18. Navarro Bonilla, Diego: *Del corazón a la pluma. Archivos y papeles privados femeninos en la Edad Moderna*, Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 2004, p. 79-80.
19. *Ibíd.*, p. 80.

que en el pas al segle XVIII hi hagués un canvi quantitatiu, perquè, tal i com diu Palacios[20], la presència de la dona es generalitza en tota la literatura del XVIII. A més, es promouen els llocs de reunió, tant privats com públics, i les dones participen més activament en els àmbits de la cultura gràcies a una major alfabetització, tot i que insuficient i escassa.

Les dones que agafaren la ploma pertanyien a posicions acomodades o provenien de l'àmbit religiós. En conseqüència, les lletraferides valencianes formaren part d'una posició social més aviat alta, és a dir, de la noblesa o reialesa, o de l'àmbit religiós.

Pel que fa a la qüestió de la llengua, ja hem apuntat que arreplegarem el nom de totes les escriptores valencianes de l'època seleccionada, independentment de la llengua amb què escrigueren: valencià, castellà o llatí. Recordem que la llengua catalana durant els segles XVI-XVIII perdia posicions en la vida social a favor del castellà, per tant, serà més fàcil trobar escrits en llengua castellana, que no pas en la catalana o en llatí, ja que això implicaria un nivell d'alfabetització major i cert és que estava a l'abast de molt poques dones (més aviat les religioses). Aquest catàleg ens servirà per saber en el futur fins a quin punt la llengua catalana es mantenia en aquestes classes i en els convents.

Tot fa suposar que els seus escrits eren confeccionats en l'àmbit privat que, com puntualitza Antonio Castillo[21] són aquells testimonis fruit de la necessitat quotidiana d'enregistrar alguna cosa per escrit. Les dones valencianes, en particular, no comptaven amb una plataforma que els permetera traure a la llum els seus escrits i, per tant, no devien escriure pensant en un públic més o menys gran. Els seus papers de-

20. Palacios Fernández, Emilio: *La mujer y las letras en la España del siglo XVIII*, Madrid: Laberinto, 2002, p. 95 i 115.
21. Navarro Bonilla, Diego: *Op. cit.*, p. 19-20.

vien ser més aviat cartes, bitllets, poesies de certamen, vides de monges, etc., que podien ser produïts en ocasions determinades i devien respondre a un impuls de la necessitat quotidiana, l'obediència al confessor o la imitació d'un model (en el cas religiós).

Les hipòtesis i les qüestions plantejades seran comentades al final de l'estudi, tot analitzant els resultats obtinguts, en l'apartat de conclusions.

2. Recerca i catalogació

2.1. Metodologia

Principalment, el nostre treball d'investigació s'ha basat en el buidatge de les fonts. Haguérem de familiaritzar-nos amb els repertoris bibliogràfics clàssics i amb els més recents que ens pogueren proporcionar alguna notícia sobre les escriptores valencianes *modernes*.

La nostra tasca d'investigació la dividírem en dues fases:

1a fase: Ens dedicàrem a la recerca de bibliografia sobre la relació de la dona i la literatura de l'edat moderna. A continuació, compilàrem i consultàrem els catàlegs o repertoris bibliogràfics seleccionats i contrastàrem la informació que hi apareixia.

2a fase: Començàrem la redacció del treball i definírem la forma del catàleg, amb la introducció i les conclusions derivades de l'estudi i els resultats obtinguts en el buidatge de les fonts bibliogràfiques.

Dins de la primera fase, delimitàrem la recerca a l'àmbit femení. Tot seguit, ens ocupàrem de la recerca de bibliografia per tal de fonamentar el marc teòric. Per una banda, sobre la història de la dona en el Regne de València, tot i que els estudis en són escassos i en són més aviat aproximacions parcials, entre les quals cal destacar: l'estudi d'Isabel Amparo Baixauli *Casar-se a l'Antic Règim. Dona i família a la València del se-*

gle XVII[22]; la publicació col·lectiva *Isabel Ferrer i el seu temps: Castelló al segle XVIII*[23]; els treballs d'Estrella Garrido Arce sobre la família a l'Horta de València al segle XVIII[24]; les edicions de l'obra de María Egual per Pasqual Mas i Usó i Javier Vellón Lahoz[25], i de la tesi de Maritza Mark[26] i de l'obra d'Hipòlita Roís de Liori per Eulàlia Ahumada Batlle[27]; i els articles sobre cultura de la dona valenciana en els segles XVI i XVII de Vicent J. Escartí[28] i Manuel Martí i Ascó[29], també sobre un matrimoni d'Oliva[30]. Per una altra banda, sobre la relació entre dona i la literatura, especialment durant els segles XVI-XVII-XVIII, destaquem els volums IV i VI coordinats per Iris M. Zavala *Breve historia feminista de la literatura española*[31]; l'estudi de Nieves Baranda *Cortejo a lo prohibido: lectoras y escritoras en la España moderna*[32]; i l'apartat «La atracción de

22. Baixauli, Isabel Amparo: *Casar-se a l'Antic Règim. Dona i família a la València del segle XVII*, València: Universitat de València, 2003.
23. AD: *Isabel Ferrer i el seu temps: Castelló al segle XVIII*, Castelló: Servei de publicacions Diputació de Castelló, 1993.
24. Podeu consultar les referències dels seus articles en el web http://dialnet.unirioja.es/servlet/autor?codigo=62229.
25. Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Literatura barroca en Castellón: María Egual (1655-1735). Obra completa*, Castelló: Sociedad Castellonense de Cultura, 1997.
26. Mark, Maritza Elisa (2001): *María Egual [microform]: subversión del discurso patriarcal en el siglo XVII*, Ottawa: National Library of Canada, Bibliothèque Nationale du Canada, 1999.
27. Ahumada Batlle, Eulàlia de (ed.): *Epistolaris d'Hipòlita Roís de Liori i d'Estefania de Requesens (segle XVI)*, València: Universitat de València, 2003.
28. Escartí, Vicent J.: «Dones escriptores», dins *Saó* núm. 265, setembre 2002, p. 7.
29. Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 121-137.
30. Vg. nota 51.
31. Zavala, Iris M. (coord.) (1993–): *Breve historia feminista de la literatura española (en lengua castellana)*, diversos volums, Barcelona: Anthropos.
32. Baranda Leturio, Nieves: *Cortejo a lo prohibido. Lectoras y escritoras en la España moderna*, Madrid: Arco/Libros, 2005.

la escritura» en el volum dirigit per Isabel Morant *Historia de las mujeres en España y en América Latina*[33].

En segon lloc, ens endinsàrem en la recerca i el buidatge de catàlegs bibliogràfics i d'autors (vg. el llistat complet en l'apartat Bibliografia). Fem ara un repàs dels catàlegs que hem consultat, seguint l'ordre de referència en la llista de bibliografia:

- *A Bio-Bibliography of Eighteenth-Century Religious Women in England and Spain* de M.ª José Álvarez Faedo (2005) és una compilació que recull biografia i obres de les escriptores religioses espanyoles i angleses del segle XVIII, ordenada segons el gènere que conreà cada escriptora.
- La *Bibliotheca Hispana Nova* de Nicolàs Antonio (1996) és un repertori escrit en llatí que aparegué el 1672 en dos volums (reimprés i corregit per Juan de Santander el 1788), en què recull els autors espanyols des del 1500 fins el 1672.
- El *Diccionario abreviado de personajes alicantinos* de José Calatayud Baya (1977) inclou els alacantins cèlebres que nasqueren abans del 1890, per ordre alfabètic de cognoms amb una petita biografia de cada personatge i alguns retrats.
- El catàleg *Women Writers of Spain: An Annotated Bio-Bibliographical Guide* de Carolyn L. Galerstein i Kathleen McNerney (1986) compila l'obra d'unes 300 escriptores de l'àmbit espanyol per ordre alfabètic, inclou una petita bibliografia i la relació dels seus treballs.
- *Autoras en la Historia del Teatro Español (1500-1994)*, dirigida per Juan Antonio Hormigón (1996), és una

33. MORANT, Isabel, Dolores DEUSA i Mónica BOLUFER (ed.): *Mujeres e historia: repertorio bibliográfico de libros, folletos y publicaciones periódicas en bibliotecas valencianas (s. XVI-XIX)*, edició a cura d'Isabel Morant, Dolores Deusa i Mónica Bolufer, Madrid: Instituto de la Mujer, 1995, p. 153-234.

extensa obra d'investigació que recull al voltant de 600 autores des del segle XVI, amb les seues respectives obres. Els volums es completen amb les fitxes de cada autora i les seues peces dramàtiques.

- En *Spanish Women Writers: A Bio-Bibliographical Source Book,* Linda G. Levine, Ellen E. Marson i Gloria F. Waldman (1993) compilen la biobibliografia de 50 escriptores espanyoles a partir de Teresa de Jesús, cadascuna escrita per un estudiós diferent que cita vida i obra de cada escriptora.
- *Ensayo de un diccionario biográfico y bibliográfico de los poetas que florecieron en el Reino de Valencia hasta el año 1700* és una compilació de Francisco Martí Grajales (1927) sobre la bioblibliografia d'aquells poetes valencians antics fins al segle XVIII.
- En *Double Minorities of Spain to Women Writers of the Catalan, Galician and Basque Countries*, Kathleen McNerney i Cristina Enríquez de Salamanca (1994) aporten dades biogràfiques i bibliogràfiques d'unes 500 escriptores catalanes, gallegues i basques, independentment si han escrit poesia, prosa o drama, des de l'edat mitjana fins a l'actualitat.
- El *Manual del librero hispano-americano: bibliografía general española e hispano-americana desde la invención de la imprenta hasta nuestros tiempos con el valor comercial de los impresos descritos,* d'Antonio Palau y Dulcet (1948), la primera edició del qual va ser a Barcelona de 1923 a 1937 (i la segona del 1948 ampliada i corregida), és una obra exhaustiva i detallada destinada a la recerca bibliogràfica que se centra en la producció literària i científica d'Espanya i Hispanoamèrica des dels orígens de la impremta.
- La *Biblioteca valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros días: con adiciones y enmiendas a la de D. Vicente Ximeno,* de Justo Pastor Fuster (1980) és un re-

pertori de 1827-1830 que completa i perfecciona els dels seus predecessors en bibliografia valenciana, un primer volum amb els autors fins el 1700 i un segon amb els autors des de l'any 1701 fins el 1829; l'autor inclou també el vocabulari valencià que féu Honorato Juan per a les obres d'Ausiàs March.

- La *Bibliografía de la lengua valenciana: o sea catálogo razonado por orden alfabético de autores* per José Ribelles Comín (1920–) recull per ordre alfabètic tots aquells autors, l'obra dels quals ha estat impresa, ja en valencià o en edició bilingüe (el volum I se centra en el segle XV, el II, en el segle XVI, el III, en els segles XVII i XVIII).
- En *Escritores de Alicante y su provincia* i el posterior *Ensayo biográfico bibliográfico de escritores de Alicante y su provincia*, Manuel Rico García (1986) anota autors alacantins amb la biografia de cadascun, les seues obres i on podem trobar referències de cada escriptor o escriptora.
- La *Biblioteca Valentina* de Josep Rodríguez (1977) és un repertori d'autors (1737) que compila en forma de catàleg els escriptors del Regne de València amb algunes dades biogràfiques i les seues obres.
- L'obra de Manuel Serrano y Sanz (1975), *Apuntes para una biblioteca de autoras españolas desde el año 1401 al 1833,* és un extens catàleg d'escriptores hispàniques dels segles XV-XIX per ordre alfabètic, amb la biografia i les obres que escrigueren (inclou, en ocasions, la composició poètica o altres escrits) i localitza els documents als quals fa referència.
- En *Escritoras españolas 1500-1900,* María del Carmen Simón Palmer (1992) compila en microfitxes totes les autores espanyoles (en dues parts: 1. XVI-XVIII; 2. XIX) les obres de les quals es troben en la Biblioteca Nacional de Madrid.

- *Escritores del reyno de Valencia chronologicamente ordenados desde el año MCCXXXVIII de la christiana conquista de la misma ciudad hasta el de MDCCXLVII* és una compilació de Vicente Ximeno (1980) sobre els autors del Regne de València des del 1238 fins el 1747, amb una detallada biografia i obres de cadascun i les notícies que n'apareixen en altres fonts valencianes.
- I en *Escritoras de la Ilustración española (1759-1808)*, M.ª Pilar Zorrozua Santisteban (1999) estudia unes trenta escriptores espanyoles de la Il·lustració amb una descripció de l'obra de cadascuna, tot tenint en compte el concepte de gènere.

Abans d'acabar la recerca de tots els catàlegs, ens plantejàrem la visita a biblioteques i arxius valencians que ens pogueren aportar notícies de les escriptores valencianes, però a causa de la gairebé nul·la informació que donaven els catàlegs de les obres de les autores, en la seua majoria inèdites o manuscrites, consideràrem que aquesta tasca sobrepassava els límits i extensions que ens havíem marcat en aquesta investigació i, així, deixem oberta la possibilitat de continuar-la en un futur.

2.2. Criteris

Tal com descriu el subtítol que hem triat per a la presentació del nostre projecte d'investigació, el seu nucli és l'elaboració del «Catàleg de les escriptores valencianes dels segles XVI-XVIII». El nom pot esdevenir un poc ambiciós, però està posat amb el sentit que no coneixem cap altre repertori, catàleg, etc., que arreplegue totes aquelles autores valencianes que han deixat testimoni escrit durant els segles XVI, XVII i XVIII.

A l'hora de la realització del catàleg, hem tingut en compte tota una sèrie de qüestions. El primer criteri que hem marcat ha estat la diferència de gènere: escriptores; el segon,

geogràfic: Regne de València; i el tercer, cronològic: segles XVI-XVIII. Per tant, presentem un catàleg retrospectiu. No obstant això, no hem fet una classificació interna per segles, perquè d'una bona part de les escriptores que incloem no coneixem l'any de naixement i/o de mort.

Les autores han estat referenciades en el catàleg per rigorós ordre alfabètic de cognoms, tot seguint les *Reglas de catalogación* vigents que ens oferix la Biblioteca Nacional[34]. Com a element inicial hem optat pel nom, ja que la majoria de les dones compilades eren religioses i tenien un sobrenom (sor, venerable…) que separem mitjançant una coma. S'ordenen alfabèticament a partir del primer cognom o del sobrenom que adoptaven quan professaven com a religioses (De Cristo, De la Cruz, Del Espíritu Santo…). També afegim entre parentèsis, al costat del nom en versaletes i negreta, la data del naixement i de la mort, si es coneix. Hem trobat diverses variants i/o canvis de nom, majoritàriament en les religioses quan professaven. Com que no hem pogut esbrinar amb quin nom signaven els seus escrits, hem optat per encapçalar l'entrada de cadascuna amb l'últim nom amb què eren conegudes i, entre parèntesis, el nom original. Quan hi ha aparegut una variació de grafies, s'ha optat per aquella que hem vist localitzada en més ocasions; així com la variació lingüística, s'ha triat la més usada en els repertoris bibliogràfics, en aquest cas, el nom en castellà.

En cada entrada hem afegit un apartat de «fonts», en el qual referenciem aquells repertoris, monografies o articles en què hem pogut trobar informació sobre la vida i l'obra de cada una. Incloem, a més, una petita biografia de cada autora, sempre que n'hem localitzat alguna dada en els repertoris, bi-

34. AD (1985): *Reglas de catalogación*, Ministerio de Educación y Cultura, Madrid: BOE, edición nuevamente revisada, 1999. http://www.bne.es/docs/reglas_catalogacion/RI/00000022.pdf

bliografia o persones i/o institucions consultades (arxius i biblioteques). Si hem trobat diverses fonts, n'hem contrastat la informació. Finalment, apuntem aquelles obres que hem pogut conéixer –almenys el nom o una petita descripció– de les escriptores i indiquem, si n'hi ha cap notícia, si compten amb alguna edició impresa i/o on es troben/trobaven els manuscrits segons ens indiquen les fonts.

Els títols d'algunes obres de les autores apareixen en cursiva quan així les hem trobades escrites en els repertoris o catàlegs que hem consultat.

El catàleg ve completat amb un annex, en què incloem un índex d'autores perquè siga més fàcil la recerca de noms, a partir d'una classificació aproximada pels gèneres que ha conreat cadascuna (poesia, prosa, teatre…).

3. Catàleg d'escriptores

❖Anònima (¿?)

Fonts:

Serrano y Sanz, Manuel: *Apuntes para una biblioteca de autoras españolas desde el año 1401 al 1833*, Madrid: Atlas, 1975, vol. I, p. 141.

- *Relación de la maravillosa vida y santas costumbres de la Hermana Catalina de San Hierónimo, Religiosa Carmelita Descalça del Convento de Valencia.* Lletra del segle xvii. 25 fulls en 4t en la Biblioteca Nacional, segons Serrano y Sanz.

❖Bárbara Abarca (¿?)

Fonts:

Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 126-127.

Mas i Usó, Pasqual: *Justas, academias y convocatorias literarias en la Valencia Barroca (1591-1705). Teoría y práctica de una convención*. Tesi de doctorat, València, 1991, p. 793, 797, 1.592, 1.758.

Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.,* vol. I, p. 1.

No tenim dades biogràfiques sobre aquesta dona, probablement valenciana. Germana d'Esperanza Abarca. Ambdues germanes eren fadrines en l'any 1608. Participaren en el cer-

tamen poètic fet a València per a la beatificació del sant fra Lluís Bertran.
Escrigué:
- Quarteres en alabança del sant [Luis Beltrán]: «Del heroico valenciano», dins *Fiestas que la insigne ciudad de Valencia ha hecho por la Beatificación del Santo Fray Luys Bertran. Dirigido a los muy illustres Señores Iurados de dicha ciudad por Gaspar Aguilar*. València, en casa de Pedro Patricio Mey (1608), p. 320-322.

❖Esperanza Abarca (¿?)

Fonts:
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 126-127.
Mas i Usó, Pasqual: *Op. cit.*, p. 793, 797, 1.592, 1.806.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 1.

(Vg. **Bárbara Abarca)**
Escrigué:
- Quarteres a San Luis Beltrán: «Por el encumbrado vuelo», dins *Fiestas que la insigne ciudad de Valencia ha hecho por la Beatificación del Santo Fray Luys Bertran. Dirigido a los muy illustres Señores Iurados de dicha ciudad por Gaspar Aguilar*. València, en casa de Pedro Patricio Mey (1608), p. 318-320.

❖María Teresa Agramunt, sor (1664-1728)

Fonts:
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 129.
Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Op. cit.*, p. 16.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 11-12.
Ximeno, Vicente: *Escritores del reyno de Valencia chronologicamente ordenados desde el año MCCXXXVIII de la christia-*

na conquista de la misma ciudad hasta el de MDCCXLVII, València: Librerías París-Valencia, 1980, vol. II, p. 215.

Aquesta monja dominica nasqué a València el 4 d'agost de 1664. Professà en el convent del Corpus Christi de Vila-real l'any 1682. Morí el 28 de juny de 1728.
Escrigué:
- *Libro de las religiosas que murieron en aquel monasterio con más fama de santidad*. Un volum, en 4t, manuscrit en l'arxiu del convent.

❖Vicenta Rita Aguilar, sor (1716-1785)

Fonts:

Álvarez Faedo, María José: *A Bio-Bibliography of Eighteenth-Century Religious Women in England and Spain,* Lewiston: The Edwin Mellen Press, 2005, p. 5, 29.

Pastor Fuster, Justo: *Biblioteca valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros días: con adiciones y enmiendas a la de D. Vicente Ximeno*, València: Librerías París-Valencia, 1980, vol. II, p. 116.

Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 13.

Religiosa agustina de Sant Julià, extramurs de València. Nasqué en aquesta ciutat en la parròquia de Sant Martín el dia 23 d'abril de 1716. Els seus pares eren Tomás Aguilar i Paula María Catalá. Des de xiqueta mostrà interés per la virtut i prengué la decisió de ser religiosa. Finalment, entrà en l'esmentat convent d'agustines.

Quan hi professà, un confessor del convent de Dominics del Pilar, amb qui confessà no més d'una setmana, l'envià al pare fra Tomás Candeal com a director de la seua ànima. Va ser superiora del convent. Passava hores dedicada a l'oració i al càstig del cos. Les coses extraordinàries del seu esperit despertaren l'interés dels prelats, i els seus confessors l'obligaren a escriure diversos quaderns sobre el seu interior. Els escrits

pogueren ser examinats en vida pels més famosos teòlegs de València. El pare Juan Bernal l'envià al pare Tomás Pérez, agustí biògraf de Beatriz Ana Ruiz (dona que també incloem en el catàleg) i al dominic fra Gabriel Fernández.

Morí en el monestir de Sant Julià el 15 d'abril de 1785. El seu funeral va ser molt nombrós. Anys després es publicaren les seues virtuts i se li feren exèquies a càrrec del pare fra Francisco Hurtado, lector de Teologia i catedràtic de la universitat. L'elogi s'imprimí en l'oficina de Monfort el 1803 en 4t, la parroquial de Sant Martín col·locà en la sagristia un retrat de sor Vicenta.

Escrigué per ordre del seu confessor:

- Diversos quaderns.
- Moltes cartes.

Els quaderns i les cartes tracten sobre matèries del seu esperit i formaren part d'un volum en 4t. Segons les fonts, existien originals de mà de l'autora en la llibreria del seu elogiador, el pare Hurtado.

- La seua vida espiritual. Sense edició impresa, tan sols n'apareixen fragments en l'*Elogio fúnebre en las solemnes exequias de la V. M. Sor Vicenta Rita Aguilar, Religiosa agustina del convento de S. Julián, extramuros de Valencia, predicado el día XV de Septiembre de MDCCCIII por el P. Fray Francisco Hurtado, Lector de Teología en el Real Convento de S. Agustín. Sale a luz a expensas del sobrino de la venerable, don Tomás Aguilar.* València: en la impremta de D. Benet Monfort (1803).

❖Margarita Agulló, sor (1536-1600)

Fonts:

Escartí, Vicent J.: *Op. cit.*, p. 7.
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 127.
Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Op. cit.*, p. 16.

Ximeno, Vicente: *Op. cit.*, vol. I, p. 216-218.

Nasqué a Xàtiva l'any 1536. Es resistí al desig dels pares de casar-se i als vint anys féu vot de castedat. Vestia l'hàbit exterior de penitència en el Tercer Orde de Sant Francesc. Visqué a València i morí en la mateixa ciutat el 9 de desembre de 1600, als 64 anys.

Escrigué, per ordre dels seus confessors:

- *Método que guardava en contemplar la Passion y Muerte de N. Señor Jesús Christo*.
- *Cartas o villetes al Excelentíssimo Señor D. Juan de Ribera, Patriarca de Antioquía y Arzobispo de Valencia*. Informa de tot allò que li passava pel seu interior en l'oració, per tal que el patriarca la guiara i la corregira.
- Preparació que feia per a rebre el Santíssim Sagrament: ofertori i gràcies després de rebre'l.
- *Cántico y alabanzas de Dios N. Señor*.

Aquests escrits els donà en vida al seu confessor fra Jaime Sanchis, a petició de qui va ser imprés a València el 1607.

- *Combates del demonio*, amb què procurà derrocar-lo del cim de la santedat, a la qual Déu l'havia alçada. Sense edició impresa.

❖Ángela Almenar y de Monfort, donya (¿?-1560)

Fonts:

Escartí, Vicent J.: *Op. cit.*, p. 7.

Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 127.

Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Op. cit.*, p. 16.

Palau y Dulcet, Antonio: *Manual del librero hispano-americano: bibliografía general española e hispano-americana desde la invención de la imprenta hasta nuestros tiempos con el valor comercial de los impresos descritos*, Barcelona: Librería anticuaria de A. Palau, 2a edició, 1951, vol. IV, p. 56.

Pastor Fuster, Justo: *Op. cit.*, vol. I, p. 99.
Ribelles Comín, José (1920–): *Bibliografía de la lengua valenciana: o sea catálogo razonado por orden alfabético de autores,* Madrid: Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia, 1929, volum II, p.10-11.
Rodríguez, Josep: *Biblioteca Valentina*, València: Eliseu Climent, 1977, p. 37.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 25-26.
Ximeno, Vicente: *Op. cit.*, vol. I, p. 136-137.

Natural de València. Com afirmen totes les fonts, cal situar-la al voltant del 1555, any en què consta que havia mort. Aquesta dona estava casada amb D. Bartholomé Monfort, doctor en ambdós drets, advocat en els tribunals de la ciutat i Regne de València. Però envidià i no tingué descendència.

N'Ángela fundà la feligresia de l'Assumpció de la Verge, coneguda amb el nom de Col·legi de Na Monforta, en la plaça de les Barques de València.

Escrigué:

- Per al govern del centre, en valencià, les *Constitucions del loable Colegi de la Assumció de la Verge Mare de Déu, anomenat de Na Monforta, fundat e stablit en la preferent ciutat de València pera els Colegials que i fon e seran.* A València, per Juan Mey Flandro (1561), que signà: *Dona Ángela Almenar, e Namonfort*. Les *Constitucions* van ser traduïdes al llatí, i amb lleus modificacions al castellà. S'imprimiren a València per Bernardo Nogués (1661), i per Antonio Bordázar (1728). El manuscrit original es conservava en l'arxiu del col·legi[35].
- Alguns estudiosos afirmen que, guiada per un desig de «purificar» la societat, arribà a publicar un *Antialcoran* i altres

35. Rodríguez, Josep: *Op. cit.*, p. 37.

diàlegs cristians contra la religió mahometana, possiblement en la seua llengua materna (valencià), però resta inèdit.

❖Felicitas Amada, sor (??)

Fonts:

Ferrando, Antoni: *Els certàmens poètics valencians del segle XIV al XIX*, València: Institut de Literatura i Estudis Filològics, 1983, p. 942.
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 127.
Mas i Usó, Pasqual: *Op. cit.*, p. 864.

Religiosa carmelita valenciana que participà en el certamen poètic que se celebrà en honor de la canonització de Teresa de Jesús (València, 1621). Desconeixem el nom de la peça.

❖Gertrudis Anglesola, venerable (1641-1727)[36]

Fonts:

Álvarez Faedo, María José: *Op. cit.,* p. 30, 44.
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 129.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 42.
Ximeno, Vicente: *Op. cit.*, vol. II, p. 211.

Nasqué a València el 19 de juny de 1641. Entrà de ben xicoteta en el convent cistercenc de la Saïdia, extramurs de València, on va ser abadessa dues vegades. Morí el 3 de març de 1727. José Vicente Ortí y Mayor escrigué la *Vida, virtudes y prodigios de la Venerable Señora Dª Gertrudis Anglesola, Religiosa Cisterciense y dos veces Abadesa en el Monasterio de nuestra Señora de Gratia Dei*, *vulgo de la Zaydia, en la ciudad de Valencia* (1743).

36. El fons de la Biblioteca Nacional (www.bne.es) posseïx una imatge de la venerable.

També es publicà un *Sermón fúnebre en las exequias de la V. Señora Dª Gertrudis Anglesola, Religiosa Cisterciense en el Real Monasterio de Nuestra Señora de Gratia Dei*, per Francisco Ortí y Figuerola (1728).
Escrigué:
- Diverses cartes espirituals al seu confessor, el descalç trinitari fra José de San Juan de Mata.
- Professió de fe, esperança i caritat que articulava diàriament.
- Tenim la notícia de la impressió d'una *Protestación* que descriu les oracions que pronunciava al llarg del dia.

Inèdites.

❖Emerenciana de Aro, [sor] (¿?)

Fonts:
Ferrando, Antoni: *Op. cit.,* p. 942.
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 127.
Mas i Usó, Pasqual: *Op. cit.*, p. 864, 866, 1.602, 1.796.

Religiosa valenciana franciscana que participà en el certamen poètic que se celebrà en honor de la canonització de Teresa de Jesús el 1621, amb les octaves «Muy rica devéys de ser».

❖María de Ayala, [sor?] (¿?)

Fonts:
García Soriano, Justo i Justo García Morales (1950): *La imprenta en Orihuela*, *ensayo de un catálogo de tipógrafos y de obras impresas en esta ciudad, desde la introducción de la imprenta en la misma el año 1602 hasta el de 1825,* Oriola: Amigos de Orihuela, 2005, p. 20-21.
Palau y Dulcet, Antonio (1948): *Op. cit.,* 1951, vol. VI, p. 282.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 94.

No tenim dades biogràfiques d'aquesta dona.
Escrigué:
- Una octava en lloança de Miguel González de Cunedo «E sol de vuestro ingenio refulgente…», dins el *Triunfo del gloriosíssimo Arcángel y Príncipe del Cielo, San Miguel. Poema heroyco, Compuesto por Miguel Gonçález de Cunedo.* Imprés a Oriola per Agustín Martínez (1626), 57 folis (Biblioteca Nacional).

❖Serafina Andrea Bonastre, sor (1571-1649)

Fonts:
Escartí, Vicent J.: *Op. cit.*, p. 7.
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 129.
Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Op. cit.*, p. 16.
Palau y Dulcet, Antonio (1948): *Op. cit.,* 1951, vol. II, p. 324 // vol. XI, p. 339 // vol. XII, p. 128 // vol. VII, p. 725.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 165.
Ximeno, Vicente: *Op. cit.*, vol. II, p. 363.

Nasqué el 9 de novembre de 1571 a València. Era filla del mercader Pedro Bonastre i de Magdalena Sisteró. Professà en el convent del Carme de l'Encarnació de València el 25 de gener de 1588. El 1615 marxà a Saragossa a fundar un convent a expenses de donya Ana Carrillo, germana de don Martín, canonge en aquella ciutat i abat de Montaragó. Morí el 7 d'abril de 1649 a Saragossa.
Escrigué:
- Relació dels favors celestials que rebé de mà del Senyor.
- Exercicis i precs per a la bona mort.
- *Papel de documentos espirituales*. Escrits en forma de testament espiritual, 21 de febrer de 1649.
- *Dieta religiosa*. Distribuí les hores del dia i de la nit per als exercics pietosos de les monges de Saragossa.

Segons la bibliografia consultada, les obres d'aquesta dona van ser publicades dins la *Vida de la Venerable Madre Sor Serafina Andrea Bonastre, fundadora principal del convento de la Encarnación de Zaragoza. Por Fr. Raymundo Lumbier*. A Saragossa, per Juan Ibar (1675). *La Relación de los favores celestiales que recibió de la mano del Señor*, ocupa les pàgines 163-344 i porta notes del pare Pedro de Oxea.

❖Luisa de Borja y Aragón, donya (¿?-1560)

Fonts:

Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 127.
Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Op. cit.*, p. 16.
Palau y Dulcet, Antonio (1948): *Op. cit.,* 1951, vol. XXVI, p. 404.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 168.
Ximeno, Vicente: *Op. cit.*, vol. I, p. 134-135.

Desconeixem la data exacta del seu naixement, mentre que Ximeno afirma que nasqué a Gandia el 19 d'agost al voltant del 1520, per a Serrano y Sanz esdevingué l'agost de 1512 o 1513.

Era filla de don Juan de Borja, tercer duc d'aquell estat, i de donya Juana de Aragón, néta del rei Ferran el Catòlic i germana de sant Francesc de Borja.

Gràcies a les seues virtuts, rebé el renom de «Duquessa Santa». Es casà el 1540 o 1541 amb don Martín d'Aragó, fill primogènit del comte de Ribagorça, que després va ser duc de Vilaformosa (Saragossa), tot i que ella tenia 27 o 28 anys i ell només 14; tingueren set fills. Per tant, donya Luisa passà a ser comtessa de Ribagorça i duquessa de Vilaformosa.

El seu marit residí algun temps a Flandes i lluità a San Quintín contra els francesos. Ella professà un gran afecte a la Companyia de Jesús. Va ser model de caritat, guarní moltes

esglésies, tingué cura de malalts i actuà com a hostessa de peregrins. Morí el 5 d'octubre de 1560, als 40 anys.

El pare Tomàs Muniesa de la Companyia de Jesús escrigué la seua *Vida de la Venerable y Excelentíssima Señora Doña Luisa de Borja y Aragón, Condesa de Ribagorza, Duquesa de Villahermosa*, impresa a Saragossa, per Pasqual Bueno (1691). I, després, el pare Nonell: *La Santa Duquesa. Vida y virtudes de la Venerable y Excelentísima Señora Doña Luisa de Borja y Aragón, Condesa de Ribagorza y Duquesa de Villahermosa, por el P. Jaime Nonell, de la Compañía de Jesús*, per Julián Peña a Madrid el 1876, que consta com a *Vida de la V. Duquesa Doña Luisa de Borja y Aragón*[37].

Escrigué:

- *Dos oraciones*, una de matí i l'altra de vesprada. La primera comença per una *Paráfrasis del Psal. g. de David*: *Domine Dominus noster*.
- Una altra *Paráfrasis del Cántico del Magnificat*, que escrigué com a mostra de gràcies quan s'assabentà de la tornada del seu marit. El pare Muniesa la inclou també en la *Vida.*
- Carta al Vizconde de Evol, recomanant-li un tal Álvarez Pedrola, 1 de febrer de 1545.
- Tres cartes dirigides a la santa duquessa; la tercera referent als desitjos de veure el seu germà sant Francesc. Estan datades a Gandia, 2 i 17 de setembre de 1549 i 7 de març de 1552.

El pare Jaime Nonell inclogué aquestes obres en la *Vida y virtudes de la venerable Señora Doña Luisa de Borja y Aragón*.

37. Segons el catàleg de la Biblioteca Nacional, www.bne.es

❖Juana de la Cadena Bienvengud de Lizana, donya (¿?)

Fonts:

García Soriano, Justo i Justo García Morales (1950): *Op. cit.,* p. 20-21.

Palau y Dulcet, Antonio: *Op. cit.,* vol. VI, p. 282.

Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. 1, p. 172.

Només sabem que escrigué unes dècimes en elogi de Miguel González de Cunedo:
«Contra el ángel engañado
crió Dios á San Miguel…»
Dins *Triunfo del gloriosíssimo Arcángel y Príncipe del Cielo, San Miguel. Poema heroyco. Compuesto por Miguel Gonçález de Cunedo*, imprés a Oriola per Agustín Martínez (1626), 57 folis (Biblioteca Nacional).

❖Ángela Carlet, donya (¿?)

Fonts:

Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 177.

Zavala, Iris M. (coord.): *Breve historia feminista de la literatura española (en lengua catalana, gallega y vasca),* vol. VI, 2000, p. 128.

Filla del baró de Carlet i deixeble d'Andrés Estraneo. Molt versada en grec i llatí. Residia a València quan Lucio Marineo Sículo (1444?-1536) en *Cosas memorables de España* féu esment d'ella.
Escrigué:
- Diverses epístoles.
- Oracions (en llatí?).
Inèdites.

❖María Ana Emanuela de Cristo / Mariana Manuela de Cristo, sor (1666-1704/5)
(Donya Mariana Díaz)

Fonts:

Álvarez Faedo, María José: *Op. cit.,* p. 8, 64, 69.

Calatayud Baya, José: *Diccionario abreviado de personajes alicantinos*, Alacant: Caja de Ahorros Provincial de Alicante, 1977, p. 11.

García Soriano, Justo i Justo García Morales (1950): *Op. cit.,* p. 34-35.

Pastor Fuster, Justo: *Op. cit.*, vol. II, p. 3.

Rico García, Manuel: *Escritores de Alicante y su provincia* (124 microfitxes), Alacant: Institut Juan Gil-Albert, 1986, vol. I, p. 107.

Rico García, Manuel: *Ensayo biográfico bibliográfico de escritores de Alicante y su provincia*, Alacant: Instituto Juan Gil-Albert, 1987, p. 38.

Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 286.

Zorrozua Santisteban, M.ª Pilar: *Escritoras de la Ilustración española [Microforma] (1759-1808),* Universidad de Deusto, 1999, p. 539.

Nasqué el 2 de febrer de 1666 a Oriola. El 20 d'abril de 1698 va ser admesa en el Tercer Orde del Carme. Morí l'11 d'octubre de 1704 o 1705.

La seua vida s'imprimí en casa de Jaime Munier (1705) en 4t, historiada en un sermó. El pare Antonio Alzamora predicà un panegíric funeral a les seues honres en l'església del S. Santiago d'Oriola el 30 de gener de 1705, imprés per Jaime Mesnier a Oriola (1705).

Segons Cosme de S. Estevan Villiers (*Biblioteca carmelitana*), en la biblioteca del seu orde, impresa a Orleans l'any 1752 en dos volums en foli, al 2n volum, col·l. 337, diu que escrigué:

- *Diferentes diálogos entre Dios y el alma fiel*. En metre castellà.
- *Muchas y varias poesías* plenes de sentiments i d'instruccions adients per a conduir l'ànima a les virtuts i inflamar l'amor de Déu.

Inèdites.

❖Esperanza de Cristo, sor (1671-1746)[38]

Fonts:

Álvarez Faedo, María José: *Op. cit.,* p. 45.
Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Op. cit.*, p. 16.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 284.
Ximeno, Vicente: *Op. cit.*, vol. II, p. 288-289.

Nasqué a València el 24 de novembre de 1671, filla de Gregorio Badenes i María Pons. El 16 de juliol de 1693 entrà en el convent de les agustines de sant Julià, contra la voluntat dels seus pares. En desembre de 1694 va passar al del Carmel descalç de sant Josep, on professà i va ser priora tres vegades. Morí el 20 d'abril de 1746.

Predicà el seu sermó fúnebre fra Mateo de los Ángeles, després imprés en 4t a València per la vídua de Bordázar (1747). El convent de sant Josep celebrà solemnes exèquies a la seua memòria. *Sermón fúnebre: que en las exequias de la Venerable Madre Esperanza de Christo predicó* el pare fra Matheo de los Ángeles, religiós carmelita descalç.

Escrigué:

- Relació de la seua vida. S'hi troba en l'esmentat sermó.

38. El fons de la Biblioteca Nacional (www.bne.es) posseïx una imatge de la sor.

❖Inés de la Cruz, sor (1588-1651)
(Donya Jerónima Nicolini)

Fonts:

Calatayud Baya, José: *Op. cit.,* p. 10.
Escartí, Vicent J.: *Op. cit.*, p. 7.
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 128.
Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Op. cit.*, p. 16.
Rico García, Manuel: *Escritores de Alicante…, Op. cit.*, vol. I, p. 88.
Rico García, Manuel: *Ensayo biográfico bibliográfico...*, *Op. cit.*, p. 31.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 289.
Ximeno, Vicente: *Op. cit.*, vol. II, p. 1-2.

Nasqué el 1588 a Alacant, procedent de família genovesa i germana del canonge i escriptor Sebastià Nicolini. Vestí primer l'hàbit del Tercer Orde de Sant Domènec i el canvià després pel de monja descalça reformada de Sant Agustí. L'any 1613 entrà en el convent de Sant Josep i Santa Anna de l'Olleria, on va ser mestra de novícies. Regí el monestir durant vint anys, des del 1620. Morí el 26 de maig de 1651. Escrigué:

- La seua *Vida* per ordre del seu confessor, que aprofità fra Jaime Jordán per a la seua *Historia de la Provincia de la Corona de Aragón, de la Sagrada Orden de los Hermitaños de Nuestro Padre San Agustín*, vol. II, p. 613-666, i els apunts que deixaren sor Blanca de Jesús, germana de la venerable, i sor Juana de Santa Gertrudis.

❖Joaquina de la Cruz, sor (1687-1756)[39]
(Joaquina Torrens Gascó)

Fonts:

Calatayud Baya, José: *Op. cit.,* p. 10.

Nasqué a Pego el 20 de març de 1687. Després de casar-se i de rebre els maltractaments del seu home, Francisco Català, natural de Xàbia, tornà a Pego. Aleshores començà a fer vida religiosa i penitència. Viatjà a València i demanà l'hàbit de l'Orde Tercer de Sant Francesc. Se li atribueixen alguns miracles com la sanació del vicari Tomàs Vicent, qui copià part de les seues memòries incompletes. Morí el 22 de gener de 1756.

Escrigué:

- La seua vida per manament del seu confessor, que copià Tomàs Vicent, encara que incompleta.
- Poesia mística.

Inèdites.

❖María Egual, donya (1655-1735)
(Ana María Josepa Dorotea Egual Miquel)

Fonts:

Aguilar Piñal, Francisco: *Bibliografía de autores españoles del siglo VIII*, Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1981, volum III, p. 137.

Fortuño Llorens, Santiago: «María Egual, entre el barroco y la ilustración», dins *Castelló festa plena*, núm. 43, 2005, p. 89-91.

Hormigón, Juan Antonio (dir.): *Autoras en la Historia del Teatro Español (1500-1994)*, Madrid: Asociación de di-

39. Dades proporcionades per l'arxiver de Pego, J. M. Almela.

rectores de escena, 1996, vol. I, p. 443-444 / vol. III, p. 35-38.
López-Cordón, M.ª Victoria: «La fortuna de escribir: escritoras de los siglos xvi y xviii», dins *Historia de las mujeres en España y en América Latina*, Madrid: Cátedra, 2005, p. 224.
Mark, Maritza Elisa: *Op. cit.*
Mas i Usó, Pasqual: *Op. cit.*, p. 1.634-1.635.
Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Op. cit.*
Palacios Fernández, Emilio: *Op. cit.,* p. 217-221.
Pastor Fuster, Justo: *Op. cit.*, vol. II, p. 23.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 348.
Ximeno, Vicente: *Op. cit.*, vol. II, p. 242.
Zorrozua Santisteban, M.ª Pilar: *Op. cit.*, p. 536.

Nasqué a Castelló de la Plana en gener de 1655 i va ser batejada a l'església parroquial de Santa Maria de Castelló. Filla de José Egual Borrás i Basília Miquel, membres de la petita noblesa ciutadana, des de xiqueta mostrà un talent singular i desig d'instruir-se. Això li permeté destacar entre les dames del seu temps. Es casà el 31 de juliol de 1676 amb Cristóbal Peris de Perey i Algara, senyor de Xinquer, a qui el 1687 concediren el títol de marqués i posteriorment, el 1700, passà a ser marqués de Castellfort.

Marxaren a viure a València, on ell exercia el càrrec de gentilhome de Carles II. Allí, la marquesa de Castellfort conegué i participà en les acadèmies literàries i arribà a mantenir una tertúlia en el seu palau (situat en la parròquia de Santa Caterina), on ella participava com a poetessa.

La seua conversa era buscada per les persones més sàvies i de gust exquisit de la ciutat. Conreà diversos gèneres (en castellà), sobretot la poesia, i podria haver format diversos volums si no hagués cremat la major part. Passà tolida els darrers anys de la seua vida. Morí a València el 23 d'abril de 1735. Se salvaren algunes composicions, que s'enquadernaren en tres volums que tenia el seu nét el 1749.

Aquestes són les obres que hem pogut conéixer de l'autora[40], ja que es conserva un manuscrit de lletra del segle XVIII (BNM, núm. 22.034) i comptem amb dues edicions de la seua obra per Pasqual Mas i Javier Vellón[41], i Maritza Mark[42]:

- *Coloquio entre Nise y Laura*, peça en vers.
- *Relación de muger*, composició en vers.
- *Relación de muger*, composició en vers amb el mateix nom.
- *Jácara al nacimiento con variedad de tonos*, peça en vers.
- *Letra para dúo a lo divino*, composició en vers.
- *Letra a lo divino*, composició en vers.
- *Letra a lo divino*, composició en vers amb el mateix nom.
- *A los últimos alientos de la vida. Romance*.
- *El autor manifiezta sus travaxos, y pide alibios d'ellos a una imagen de nuestro señor que tiene muy devota en las endechas siguientes*, composició en vers.
- *Romançe de lo que es el hombre y su vida*, composició en vers.
- *Al sacrílego robo del santíssimo sacramento en el conbento de Santo Domingo. Soneto en consonantes forçados*.
- *Al mismo asunto temiendo el castigo que amanaçava tan enorme delito. Romançe endecasílabo*, apareix incomplet en el manuscrit.

40. Les referenciem tal com les editen els autors MAS I USÓ, Pasqual i Javier VELLÓN LAHOZ: *Op. cit*.
41. *Ibíd.*
42. MARK, Maritza Elisa: *Op. cit*.

- *En alabança de unos versos*. Octava.
- *Décima a la Inmaculada Concepción de María Santíssima Señora Nra. Déçima*.
- *A un ruiseñor que se puso a cantar a tiempo que una persona estava cantando sus pesares a otra. Déçima*.
- *Letras a una imagen de santa Bárbara que trageron a tiempo que estava la armada enemiga invadiendo los mares*, composició en vers.
- *Soneto de respuesta de uno que le hizieron al autor*.
- *Letras al nacimiento*, composició en vers.
- *A una señora que estava en un jardín junto a una fuente, y acaso la vio una persona. Décimas*.
- *A una amiga responde con la décima siguiente*.
- *Una persona se quexa del tiempo que alcança*, composició en vers.
- *Un retrato burlezco*, composició en vers.
- *Responde el autor siguiendo la chança de unos versos que se hizieron motejando a unos del autor*, composició en vers.
- *Soneto acróstico en consonantes forzados*.
- *Responde el autor con los tres sonetos siguientes que le hizieron; el primero con los mesmos consonantes y en segundo con los dichos consonantes, y principio de los versos*.
- *Expresa el autor el sentimiento que tiene por la ausençia de dos personas muy de su cariño en las octavas siguientes*.
- *Canción al mismo asunto*.
- *Liras*.
- *A una persona que andaba muy pensatiba y melancólica se le hizo el romançe siguiente, como adivinándole el cuidado y [h]ablando en nombre de la misma persona*, composició en vers.
- *Décima a un a[c]çidente que le dio a una señora*.
- *A una señora que quiso una flor de xazmín. Déçima*.

- *Píntase la noche*, composició en vers.
- *Baile de los trages*. Ball en vers polimètric. No hi ha notícies de l'estrena.
- *Coloquio de Don Juan y Lizardo.* Peça en vers.
- *Relasión de hombre*. Composició en vers.
- *Romançe a lo que se idea [que] pasa a una alma al salir de este mundo y sube a la gloria*.
- *El esclavo de su ama*. Novel·la breu de tall bizantí.
- *Loa*. En romanç d'una única rima amb cançons en romancets hexasíl·labs amb la mateixa rima, per a la comèdia *También se ama en el abismo* d'Agustín de Salazar y Torres. Estrenada en el palau de l'autora a València, possiblement el 1701.
- *Los prodigios de Tesalia*. Comèdia mitològica cortesana. Perduda.
- *Triunfos del amor en el aire*. Comèdia mitològica cortesana. Perduda.
- A més d'aquestes obres, Mas i Usó[43] recull el primer vers d'altres dues que no han pogut ser salvades; sembla que van ser presentades al certamen de l'Acadèmia Valenciana (1705): «Con la atención reparo el lustre y gala» i «El tiempo sepultó en veloz carrera». Aquestes composicions apareixen al costat d'altres quatre que sí es troben en el manuscrit (*A los últimos alientos de la vida. Romance*, *Romançe de lo que es el hombre y su vida*, *Responde el autor siguiendo la chança de unos versos que se hizieron motejando a unos del autor* i *Responde el autor con los tres sonetos siguientes que le hizieron; el primero con los mesmos consonantes y en segundo con los dichos consonantes, y principio de los versos*).

43. Mas i Usó, Pasqual: *Op. cit.*, p. 1.634-1.635.

❖Felicia Escolano Villarrasa, donya (¿?)

Fonts:
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 396.

No en tenim dades biogràfiques.
Escrigué:
- Dues cartes a un religiós, en les quals conta un milacre que santa Teresa obrà amb una filla seua. València, 21 de març de 1641. Arxiu Històric Nacional, secció de papers de carmelites descalces.

❖Inés del Espíritu Santo, sor (1612-1668)[44]
(Donya Inés Sisternes de Oblites)

Fonts:
Escartí, Vicent J.: *Op. cit.*, p. 7.
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 128.
Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Op. cit.*, p. 16.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 398-399.
Ximeno, Vicente: *Op. cit.*, vol. II, p. 51-52.

Nasqué a València el 21 de gener de 1612. Filla de Felipe Sisternes i Jerónima Gisbert. Professà als 12 anys en el convent de religioses dominiques de Santa Maria Magdalena el 23 de gener de 1629. Fundà tres convents: el del Corpus Christi de Vila-real, el de Carcaixent i el de Belén (València). En els dos primers va ser mestra de novícies, i en el segon, priora fins la seua mort, el 29 de desembre de 1668. En les actes del Capítol General de l'Orde, celebrat a Roma el 1670, podem llegir l'elogi de la venerable. Publicà la seua biografia fra Domingo María Marchese.

44. El fons de la Biblioteca Nacional (www.bne.es) posseïx una imatge de la sor.

Escrigué:
- Relació de la seua vida, escrita per ordre dels seus confessors. Li ordenaren tres vegades que la cremara per tal de provar la seua obediència, i així ho féu. L'original es conservava en el convent de Belén. El pare Rodríguez, que per encàrrec del pare Sisternes començà a escriure la biografia, diu que posseïa bastants fragments de l'obra.
- Cartes espirituals. Inèdites.

❖Margarita del Espíritu Santo, sor (1647-1719)
(Donya Margarita Anglesola)

Fonts:

Álvarez Faedo, María José: *Op. cit.,* p. 33, 59-60.
Calatayud Baya, José: *Op. cit.,* p. 11.
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 129.
Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Op. cit.*, p. 16.
Rico García, Manuel: *Escritores de Alicante…, Op. cit.,* vol. I, p. 111-112.
Rico García, Manuel: *Ensayo biográfico bibliográfico…*, *Op. cit.*, p. 40.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 400-401.
Ximeno, Vicente: *Op. cit.*, vol. II, p. 179-181.

Nasqué a Alacant el 31 de desembre de 1647. Filla del cirurgià Antonio Rodríguez i de Vicenta Martínez. Ja de molt xicoteta tocava l'arpa. En aquell temps, convertí una mora afeccionada a la nigromància. Als vuit anys volia marxar al desert amb una altra xiqueta per fer vida penitent i després volgué refugiar-se en la cova de Santa Maria Magdalena de Marsella. Entrà en el convent de Carmelites descalces de Sant Josep de València als catorze anys, allí professà amb dispensa. L'arquebisbe Rocaberti li encarregà que isquera del convent per a la fundació del convent del Corpus Christi de carmelites descalces. Un any després, autoritzada per un Breu d'In-

nocenci XI, passà al de Santa Úrsula, de la mateixa ciutat, corresponent a l'Orde de Sant Agustí, on professà el 6 d'octubre de 1683. Morí el 29 de gener de 1719.

El pare Josep Sans predicà una oració fúnebre el 6 de juny de 1719, impresa per Antonio Bordázar a València, any 1719.

Escrigué:

- Dues exposicions del Psalm Miserere.
- Exposició de les *Lamentaciones* de Jeremies, en nom de la caritat de Déu, a vista de la Passió del Salvador i de la ingratitud dels homes.
- Exposició de l'*Oración de Jeremías, Recordare Domine*, en nom de Crist i de la seua Santíssima Mare.
- Exposició del Psalm XXI, *Deus, Deus meus respice in me*.
- Exposició del capítol XXIV de l'Eclesiàstic *Ad initio et ante saecula*…, posant-lo en boca de la Verge per a representar les seues perfeccions i privilegis.
- Moltes cartes espirituals als seus confessors, informant-los de la seua vida interior.
- Algunes poesies.

Tots aquests papers es conservaven manuscrits en l'arxiu del convent de Santa Úrsula.

❖Vicenta Maria del Espíritu Santo, sor (1646-1705)
(Sor Vicenta María Castell)

Fonts:

Álvarez Faedo, María José: *Op. cit.,* p. 7, 51.
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 129.
Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Op. cit.*, p. 16.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 401.
Ximeno, Vicente: *Op. cit.*, vol. II, p. 156-157.

Nasqué a Vistavella (València) el 24 de gener de 1646. El 24 de febrer de 1669 entrà en el convent de religioses domini-

ques de Santa Maria de Belén, extramurs de València, i professà el 9 de març de 1670. Va ser priora dues vegades. Morí el 10 de gener de 1705.
Escrigué:
- *De la entrada del Magistrado de la ciudad con sus médicos en el Monasterio de Santa María de Belén por Septiembre del año 1698*. Manuscrit en 4t, conclòs el 16 de setembre de 1700.
- *Las vidas de las monjas que resplandecieron en virtud desde la fundación del Monasterio*. Comença l'any 1662 i acaba el 15 de febrer de 1703. Un volum en foli.

Aquestes obres es conservaven en l'esmentat convent de religioses dominiques.

❖Julia Ferrer, sor (¿?-1650)

Fonts:
Escartí, Vicent J.: *Op. cit.*, p. 7.
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 129.
Ximeno, Vicente: *Op. cit.*, vol. I, p. 362.

Natural de València i de família destacada. Va ser religiosa dominica del reial convent de Santa Caterina de Sena de València. En el convent vivia la venerable sor Gabriela de la Presentación, religiosa de servei i natural d'Oriola, qui dictà, per ordre del seu confessor, la seua vida a sor Julia. Morí el 1650.
Escrigué:
- *Vida de Sor Gabriela de la Presentación*, religiosa del reial convent de Santa Caterina de Sena de la ciutat de València. Són dos quaderns escrits de la mà de sor Julia: un en 4t i un altre en 8é amb més pàgines. Ambdós quaderns es conservaven en l'arxiu del mateix monestir.

❖Jerónima de Gales, donya (¿?)

Fonts:

Fernández Vega, María del Mar: «Jerónima de Gales. Una impresora valenciana del siglo xvi», dins *La memoria de los libros. Estudios sobre la historia del escrito y de la lectura en Europa y América*, Salamanca: Instituto del Libro y de la Lectura, 2004, p. 405-434.

Impressora valenciana del segle xvi. Casada amb dos impressors, primerament amb Joan Mey (morí a finals de 1555) i després, amb Pedro Huete (del 1559 al 1580). Del seu primer matrimoni tingué dos fills, Juan Felipe i Pedro Patricio, amb qui s'inicià el 1582 com a impressor associat quan enviudà del seu segon marit. Intervingué de forma directa i única regentant el taller, tal com ho demostren molts col·lofons. Les seues publicacions van ser de gran importància i nivell. Gràcies a aquesta tasca pogué accedir i relacionar-se amb el cercle intel·lectual de la ciutat de València.

Escrigué:

- Un sonet (de fet és l'únic que conservem) que publicà en els preliminars de la traducció castellana d'*El libro de las historias* de Paulo Jovio, el 1562, que comença «Puesto que aquel mugeril flaco bullicio»[45].

❖María Juana Guillén, venerable (1575-1607)

(Leonor Juana Guillén Ramírez)

Fonts:

Aparicio López, Teófilo: *Beatriz Ana Ruiz: gloria insigne de Guardamar*, Valladolid: Estudio Agustiniano, 1989, p. 124.

Calatayud Baya, José: *Op. cit.,* p. 118 i 304 (retrat).

45. Tenim la transcripció del poema en: Fernández Vega, María del Mar: *Op. cit*, p. 415.

Delgado Casado, Juan: *Diccionario de impresores españoles (siglos XV-XVII)*, Madrid: Arco Libros, 1996, vol. I, p. 452-453.

Fariña Castro, José Agustín: *Ven. María Juana Guillén o El valor de optar por la mayor santidad (1575-1607)*, Valladolid: Estudio Agustiniano, 1991.

García Soriano, Justo i Justo García Morales (1950): *Op. cit.,* p. 9, 17.

Palau y Dulcet, Antonio (1948): *Op. cit.,* vol. XXVI, p. 411.

Nasqué el 27 de desembre de 1575 a Oriola i batejada el 28 del mateix mes en la parròquia de Santiago d'Oriola com a Leonor Juana, filla d'Honorato Guillén i Ana Ramírez. Als cinc anys quedà òrfena de pare i ja als set anys s'afeccionà a l'oració. Tot i les propostes matrimonials que li oferien, estava convençuda de la seua obediència religiosa i quan tenia 21 anys pensà en l'elecció de l'orde religiós. Ella preferia l'Orde de Santo Domingo, però no hi havia dominics a Oriola. Estava a punt d'entrar en les Clarisses, però finalment no ho féu (sense que se sàpien els motius). El 1592 aplegaren a Oriola les Agustines de Bocairent i allí als 22 anys professà. Vestí l'hàbit el 18 de maig de 1597 i optà pel nom de sor María Juana Guillén. Als quatre anys va ser elegida mestra de novícies. Sor María Juana dedicà la seua vida a escriure als seus directors espirituals, era molt afeccionada a la Sagrada Escriptura i comprenia el llatí. Especialment li agradava la lectura dels profetes, els psalms, dels evangelistes (sobretot sant Joan) i el *Cantar de los Cantares*. Durant els dos darrers anys de la seua vida, també a causa de la mort de sa mare, visqué en l'obediència, la penitència i l'exercici de la caritat. Morí el 2 de juny de 1607 a Oriola. En la seua mort s'incoà el procés per a la causa de beatificació. Posteriorment, el 19 de novembre de 1970 el papa Pau VI va declarar heroiques

virtuts de la sor. I l'agustí José Agustín Fariña li escrigué una *Novena*.

Palau inclou una «*Vida de la V. M. Juana Guillén*, religiosa agustina arreglada de la que escribió el P. Macebón, por un religioso de la misma Orden, Madrid, 1894, 4º». N'existeixen altres biografies com la de Carlos Alonso[46]. Una altra de J. Serafín de la Hoz[47]. I la de l'agustí José Agustín Fariña Castro, que és l'única que hem pogut consultar. Fariña[48] també esmenta un tal P. Loiódice amb una *Vita della V. M. Suor Maria Giovanna Guillén*, de qui no tenim més informació.
Escrigué:

- Cartes als seus confessors, que el pare Gaspar Mancebón arreplegà en la *Vida de la Venerable Madre Sor Juana Guillén*, impresa per Felipe Mey (1617) en el convent de Sant Agustí a Oriola.

A mode de curiositat, val a dir que existia una estàtua de la sor feta a Barcelona uns anys abans de la Guerra Civil, però que va ser destruïda a Oriola durant la guerra; ara es conserva una fotografia de l'estàtua en el convent de la venerable. Així també, hi ha una altra fotografia d'un quadre destruït durant la Guerra Civil, a partir de la qual s'inspirà Asunción Signes per a realitzar la pintura «Aparición del Señor a la Venerable en el sendero de los mirtos de la huerta del Convento».

❖Jacinta de Heredia, [sor?] (ꝛ?)

Fonts:
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 127.

---

46. Alonso, Carlos: *Una gloria del Levante español: La venerable sor Juana Guillén religiosa agustina del monasterio de San Sebastián de Orihuela*, Roma: Postulación General de la Orden Agustiniana, 1972.
47. Hoz, J. Serafín de la: *Ven. María Juana Guillén Agustina*, Oriola: Convento de San Sebastián, [1990?].
48. Fariña Castro, José Agustín: *Op. cit.*, p. 48.

Mas i Usó, Pasqual: *Op. cit.*, p. 232, 824, 825, 1.320, 1.652.
Palau y Dulcet, Antonio (1948): *Op. cit.,* vol. XIX, p. 153.

Valenciana d'adopció, aquesta poetessa publicà un poema en heptasíl·labs i hendecasíl·labs amb motiu de la beatificació de Teresa de Jesús (1615) dins el *Compendio de las solemnes fiestas que en toda España se hicieron en la beatificación de Teresa de Jesús*, editat el mateix any per fra Diego de Sant Josep i imprés a Madrid per la viuda d'Alonso Martín: «Salió el navío de Teresa Santa»[49].

❖Blanca de Jesús, sor (¿?)

Fonts:
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 553.

Germana de sor Inés de la Cruz, religiosa agustina en el convent de l'Olleria. Deixà notícies sobre la vida de sor Inés de la Cruz, que aprofità fra Jaime Jordán per a la seua *Historia de la Provincia de la Corona de Aragón, de la Sagrada Orden de los Hermitaños de Nuestro Padre San Agustín*.
(Vg. **Inés de la Cruz, sor i Juana de Jesús, sor**)

❖Francisca de Jesús, sor[50] (1498-1557)
(Donya Isabel de Borja)

Fonts:
Escartí, Vicent J.: *Op. cit.*, p. 7.
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 128.

---

49. Apareix transcrit aquest poema en Mas i Usó, Pasqual: *Op. cit.*, p. 824-825.
50. Un fet curiós és que donya Isabel de Borja apareix com un dels personatges de la comèdia del dramaturg Antonio Mira de Amescua *La hija de Carlos V* (acte I, v. 329-670, acte 2, v. 967-1.556, acte III, v. 1723-2582). http://www.coh.arizona.edu/spanish/comedia/mira/eshijcar.html.

Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Op. cit.*, p.16.
Ximeno, Vicente: *Op. cit.*, vol. I, p. 129-131.

Nasqué el 15 de gener de 1498 a Gandia. Era filla de Juan de Borja, duc de Sesaro i segon duc de Gandia, i de María Enríquez de Luna, cosina germana del rei Ferran el Catòlic. Tingué per nebot i germà el duc don Juan, el pare de sant Francesc de Borja.

La caiguda que patí als 3 anys des d'una finestra del palau a la plaça de Gandia la portà cap a la vocació religiosa, tot i que pensaven casar-la amb el primogènit del duc de Sogorb. Donya Isabel als 12 anys entrà en el monestir de religioses descalces de Santa Clara a Gandia. Ja de petita aprengué la llengua llatina i tenia molta afecció pels llibres. Per la seua saviesa en l'oració moltes religioses i persones laiques anaven a consultar-li diverses qüestions. Va ser abadessa d'aquella comunitat. Posteriorment, isqué a fundar el 1552 el convent que hi havia en la casa de la reina a La Rioja. I després a Valladolid en setembre de 1557, mentre que per ordre de la infanta donya Joana de Castella, mare del rei Sebastià de Portugal, es delimitava a Madrid un altre convent august en les mateixes cases on havia nascut la princesa. Però sor Francisca no aplegà a Madrid, perquè morí el 28 d'octubre de 1557 a Valladolid, sense perdre el títol de fundadora de les Descalces Reials de Madrid.

Escrigué:

- *Exortaciones espirituales* a les seues monges clarisses. Imprés en la *Historia de la fundación de las Descalzas Reales de Madrid*, p. 77, que publicà fra Juan Carrillo, en la mateixa ciutat per Luis Sánchez (1616). L'original escrit de mà de l'autora el guardaven aquelles religioses descalces.
- *Carta* escrita el 1539 i dirigida al seu nebot sant Francesc de Borja, quan era encara marqués de Lombay i es trobava

a Granada en el soterrar de l'emperadriu Isabel. Guardaven també l'original les mateixes religioses.

- Altres tres *Cartas* dirigides a la seua neboda donya Luisa de Borja, comtessa de Ribagorça i duquessa de Vilaformosa, publicades per Tomàs Muniesa de la Companyia de Jesús, en la *Vida de la Venerable y Excelentíssima Señora Doña Luisa de Borja y Aragón, Condesa de Ribagorza, Duquesa de Villahermosa*, impresa a Saragossa, per Pasqual Bueno (1691). En el capítol 52 del llibre I, hi ha un lligall de cartes amb aquest sobreescut: «En este emboltorio hay ocho cartas las mas santas y de consolación que se pueden hallar de sor Francisca de Jesús de Santa Clara de Gandía para mi Señora la Duquesa Doña Luisa de Borja de Santa Vida».
- Escrigué també, diu fra Juan Carrillo, molts *Exercicios Santos.* Inèdits.

❖María de Jesús, sor (1612-1677)

Fonts:

Palau y Dulcet, Antonio (1948): *Op. cit.,* vol. XXVII, p. 275-276.

Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 565.

Nasqué a Oliva (València) l'any 1612. Filla del valencià Pedro Gallart i de Francisca Ferrando; però als vuit anys quedà òrfena. Alguns anys més avant rebé l'hàbit de Sant Agustí en el convent d'Alzira, i després passà al de Dénia. Allí començà a tenir experiències místiques. Després d'haver sigut priora, isqué a fundar un convent a Xàbia (Alacant), on morí el 20 de juliol de 1677.

Escrigué:

- Relació de la seua vida. Es publicà en el *Esclarecido solar de las religiosas reformadas de Nuestro Padre San Agustín, y vidas de las insignes hijas de sus conventos. Su autor el R. P. Maestro Fray Alonso de Villerino.* Volum III, p. 274-399. A Madrid,

en la impremta de Bernardo de Villa-Diego (1690) el volum II; i en la impremta de Juan Garcia Infançón (1694), el volum III.

❖Laura, donya (¿?)

Fonts:
Mas i Usó, Pasqual: *Op. cit.*, p. 864.

Res no sabem d'aquesta dona, tan sols que participà en la justa en honor a santa Teresa de Jesús (València, 1621).

❖Francisca Llopis, sor (1570-1650)

Fonts:
Calatayud Baya, José: *Op. cit.,* p. 10.
Rico García, Manuel: *Escritores de Alicante…, Op. cit.,* vol. I, p. 88.
Rico García, Manuel: *Ensayo biográfico bibliográfico…*, *Op. cit.*, p. 31.

Monja i pensadora nascuda a Alcoi el 24 de maig de 1570. Morí a València el 8 de maig de 1650.
Escrigué:
- *Tesoros de Dios*, revelats a la venerable mare sor Francisca Llopis. Inèdits.

❖Clara Maldonado de la Cerda, donya (¿?-1648)

Fonts:
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 132-135.

Poc sabem dels orígens d'aquesta dona. Fins i tot ella n'era desconeixedora, de manera que inicià una recerca de les seues arrels amb entrevistes orals a aquells qui tenien els seus cognoms, i que plasmà en un memorial manuscrit. Nasqué a Lima fruit de la unió entre Cristóbal Maldonado i Jerónima

de Surbano, filla del capità general biscaí Jerónimo de Surbano. Quan ella tenia tres anys, morí el pare i la mare es casà novament amb un cavaller valencià, Lluís Saïdia, de qui tingué un fill mascle amb el mateix nom i tots es traslladaren a Bilbao. Des d'allí ella passà a València i amb el motiu del casament[51] amb Alonso de Celada, procurador dels comtes de Centelles i regidor de l'enginy, a Oliva. Morí el 1648 a Oliva i deixà herència a la seua filla Maria i als membres del clergat local.

Escrigué[52]:

- La seua autobiografia en prosa.
- Part de la seua relació epistolar amb personalitats diverses i de la burocràcia quan es quedà vídua.
- Una oració per a quedar-se embarassada i un novenari a sant Miquel i santa Anna, fruit de la seua religiositat.
- Anotacions sobre la vida diària, com llistes de les despeses, sovint en bilingüe (valencià/castellà).

❖Gabriela Manzanares de la Cueva, donya (¿?)

Fonts:

Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 127.

Mas i Usó, Pasqual: *Op. cit.*, p. 394, 395, 1.326, 1.661, 1.737.

Participà en alguna de les tertúlies de l'*Academia de los Soles* el 1658 amb el sextet-lira «A examen de un cuydado».

51. Es pot trobar més informació en Martí i Ascó, Manuel: «Un distingit matrimoni en l'Oliva del segle xvii: Alonso de Celada i Clara de la Cerda» dins *Cabdells* 2, revista d'investigació, 2000, p. 47-74.
52. Els escrits es troben en l'Arxiu Parroquial de Santa Maria d'Oliva.

❖Ángela Mercader de Zapata y Boïl, donya (¿?) (Senyora d'Argeleta)

Fonts:

Antonio, Nicolàs: *Bibliotheca Hispana Nova*, Madrid: Visor Libros, 1996, vol. 2, p. 344.

Duran, Eulàlia: «Un col·loqui satíric valencià de Joan Baptista Anyés (1543)», dins *Joaquim Molas: memòria, escriptura, història*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003, p. 372.

Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 124.

Rodríguez, Josep: *Op. cit.*, p. 38.

Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. II, p. 60.

Valenciana que cal situar en el segle xvi, tot i que en desconeixem les dates de naixement i mort. Aquesta senyora d'Argeleta (a l'Alt Millars), era filla i hereva del senyor d'Argeleta Pere Mercader i Zapata i de Lucrècia Boïl. Era muller de Jerónimo Escrivà de Romaní (¿?-1563) i mare del pare Francisco Escrivá, autor dels *Novísimos*. Sabia llatí, filosofia i teologia i posseïa una nodrida biblioteca. Segons apunten els comentaristes, però no està provat, ajudà el seu fill en l'esmentada obra. Els mestres de la universitat amb els seus deixebles anaven a conversar amb ella.

No sabem què escrigué, però la recullen els repertoris com a escriptora i trobem molts elogis, com el de Gregori Mayans: «¡Gran alabanza, i aun milagro de la filosofía, hacer a las mugeres silenciosas! Sin salir de España, filósofas fueron doña Angela Mercader y Zapata, natural de Valencia (…)».[53] També escrigué sobre ella García Matamoros en *De*

53. Aquesta referència la trobem dins el web sobre Gregorio Mayans *digital. Obras completas. Ensayos y varia: Prólogos y censuras* en una CENSURA de *Filosofía racional, natural, metafísica i moral, su autor, el doctor Juan Bautista Berní, presbítero, colegial que fue en el colegio de Santo Thomás de Villanueva; impressa en Valencia por Antonio*

adserenda hispanorum eruditione[54]: «¿Quid referam clarissimam feminam Angelam Zapatam, quae quum angelica mente donata esset, doctissimi viri Ludovici Vives, civis sui, amplum et magnificum testimonium de ingenio pariter et doctrina tulit?». Joan Lluís Vives l'esmentà en els seus escrits com a model de dona virtuosa i Joan Justinià, en el llibre de la *Instrucción de la Muger Christiana* per la seua virtut[55].

❖Úrsula Micaela Morata, sor[56] (1628-1703)
(Úrsula Morata Garibaldo)

Fonts:

Calatayud Baya, José: *Op. cit.,* p. 10.

Sáez Vidal, Joaquín: *Sor Úrsula Micaela Morata (1628-1703). Experiencia religiosa y actividad personal*, Alacant: Caja de Ahorros de Alicante y Murcia, 1987.

Nasqué a Cartagena, Regne de Múrcia, el 21 d'octubre de 1628. Era filla, la menor de tretze germans, de Marcos Antonio Morata i Juana Garibaldo. Es quedà òrfena als tres anys i als sis ja tingué experiències místiques que es repetiren constantment. Als 15 anys optà per la vida religiosa. El 20 de gener professava Úrsula la regla de les clarisses caputxines en el convent de Múrcia i tingué com a confessor l'inquisidor P. Alejo de Bojados. A Múrcia passà esdeveniments calamitosos com la pesta de 1647 i les inundacions de 1651 i 1653 del riu Segura. Començà a escriure la seua vida per ordre del seu

---

Bordazar de Artazu, 1736, en 4 vols., http://193.144.125.24/mayans/OC-05%5C006.htm.

54. Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. II, p. 60.
55. Rodríguez, Josep: *Op. cit.*, p. 38.
56. Tot i que aquesta dona va nàixer a Cartagena, al Regne de Múrcia, la incloem en el nostre catàleg perquè l'any 1672 marxà a Alacant per a la fundació del convent dels Triunfos del S. Sacramento de caputxines, i allí morí anys després, el 1703.

confessor el 1652, però deixà de fer-ho a causa de les queixes d'algunes religioses. El 25 de març tornà a escriure per obediència al pare Jerónimo de Teruel sobre les misericòrdies que al llarg de la seua vida li havia fet el senyor.

Deixà Múrcia per a la fundació a Alacant del convent de Caputxines acompanyada d'altres religioses, on aplegaren el 25 de febrer de 1672. Entre 1676-1677 interrompé l'escriptura, però no en sabem les causes; a partir de 1685-1699 hi ha un repertori epistolar conservat en el convent. El 7 de febrer de 1699 va ser elegida abadessa fins a la seua mort, el 3 de gener de 1703.

Existeixen també les biografies del caputxí Vicente Benjamín Piquer Garcés[57]. I un *Panegyrico piadoso en las honras… que predicó el Dr. Isidro Sala; y le dedica… el Dr. Francisco Sala*, imprés a Oriola per Jaime Mesnier (1703).
Escrigué:

- La seua *Vida*, manuscrita, 21 quadernets sense numerar i sense data. Conservada en l'Arxiu de Caputxines d'Alacant.
- *Papeles sueltos*: epistolari conservat entre els anys 1685-1699; 24 cartes, de les quals 22 van dirigides al canonge José Sala; una altra al «Señor Canónigo Isidro» (probablement germà de l'anterior); i l'última, a «V. A.».

❖Josefa Nebot y Coscolla, sor (1750-1773)

Fonts:
Álvarez Faedo, María José: *Op. cit.,* p. 13-48, 79.
Palacios Fernández, Emilio: *Op. cit.*, p. 175.

57. *Memorias de una monja del siglo XVII: autobiografía de la madre Úrsula Micaela Morata capuchina (1628-1703)*, Alacant: [Hermanas Clarisas Capuchinas], 1999; i *Sor Úrsula Micaela Morata: Clarisa, Capuchina (1628-1703): fundadora del monasterio de Alicante*, Alacant: Monestir dels Triunfos del Santísimo Sacramento, 2006.

Pastor Fuster, Justo: *Op. cit.*, vol. II, p. 526.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. II, p.75.
Zorrozua Santisteban, M.ª Pilar: *Op. cit.,* p. 554.

Nasqué a Bocairent i va ser batejada en la parròquia dels Sants Joans el 23 d'agost de 1750. Entrà a servir en la casa del Marqués de Dosaigües, des d'on passà a la de José Cardona y Valda, aleshores canonge d'aquesta ciutat, i després bisbe d'Oriola, patriarca de les Indies i cardenal. Amb les almoines d'aquest canonge professà com a agustina en el monestir de Bocairent en juny de 1771.

Visqué només dos anys més i el seu funeral se celebrà el 12 de desembre de 1773. Va ser soterrada a banda de la sepultura comuna.

Escrigué per ordre del seu confessor:

- *Relación de lo que pasaba en su espíritu*. Manuscrit de mà de l'autora de 118 fulls de paper.
- *Relación de toda su vida hasta su ingreso en el Monasterio*. Relació incompleta a causa de la seua darrera malaltia.
- *Diversas coplas muy devotas y espirituales al niño Jesús de la Estrella, que se venera en dicho convento*.

Els papers es conservaven en l'arxiu del convent de Bocairent.

❖Eugenia Pérez, [sor] (¿?)

Fonts:

Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 127.
Mas i Usó, Pasqual: *Op. cit.*, p. 864, 865, 1.698, 1.769.

Religiosa valenciana que participà en el certamen poètic que se celebrà en honor de la canonització de Teresa de Jesús (València, 1621), amb la composició «El sacro esposo, verdadero amante».

❖Jerónima Ribot y Ribellas, donya (¿?)

Fonts:

Antonio, Nicolàs: *Op. cit.*, vol. II, p. 350.
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 124.
Rodríguez, Josep: *Op. cit.*, p. 40.

Natural de València. Estigué casada amb Acacio Ribellas, senyor de l'Alcúdia de Carlet, i de la Casa d'Íxar, amb títol de Comtat. Aquest casament li facilità l'accés a la cultura. Formada en lletres, sabia llatí i grec i gaudí de la protecció de Llorenç Palmireno, qui li dedicà alguna de les seues obres. No sabem què escrigué.

❖Josefa Ripoll, venerable (¿?-1640)

Fonts:

Calatayud Baya, José: *Op. cit.,* p. 10.

No tenim dades biogràfiques d'aquesta dona escriptora ni d'allò que escrigué[58].

❖Hipòlita Roís de Liori, donya[59] (1479-1546)

Fonts:

Ahumada batlle, Eulàlia de (ed.): *Op. cit.*, p. 7-74.
Ahumada batlle, Eulàlia de: *Hipólita Roís de Liori (1479-1546)*, Madrid: Ediciones del Orto, 2004.
Amelang, James S.: «Autobiografías femeninas», *Historia de las mujeres en España y en América Latina*, Madrid: Cátedra, 2005, p. 155.

58. Segons ens informaren, en l'Arxiu Històric d'Elx no consta cap dada d'aquesta dona.
59. Incloem aquesta dona valenciana en el catàleg perquè la seua producció epistolar enceta ja en el segle xvi.

Bouza, Fernando: «Memorias de la lectura y escritura de las mujeres en el Siglo de Oro», *Historia de las mujeres en España y en América Latina*, Madrid: Cátedra, 2005, p. 188.
Caballé, Anna (ed.): *Op. cit.,* p. 85.
Escartí, Vicent J.: *Op. cit.*, p. 7.
López-Cordón, M.ª Victoria: *Op. cit.*, p. 205-206.
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 130-131.
Zavala, Iris M. (coord.): *Op. cit,* vol. VI, p. 22, 58.

Aquesta valenciana nasqué a València el 1479, descendent de llinatge noble d'Aragó, filla de Joan Roís de Liori i de Mur i de Beatriu de Moncada i Vilaragut. Es casà amb Lluís de Requesens, governador de Catalunya el 3 d'abril de 1501, de qui quedà vídua i amb dos fills el 16 de novembre de 1509, Gaspar (que mor d'infant) i Estefania de Requesens (1504-1549). En morir el seu marit, Estefania va ser l'hereva universal i Hipòlita esdevingué usufructuària. Visqué a cavall entre València i Barcelona, on marxà quan es casà i aleshores entrà discretament en la vida pública. A partir de la mort de l'espós, esdevé la «trista comtessa de Palamós» i així signava. A l'edat de 30 anys, Hipòlita ja no es tornà a casar i passà a ser una dona preocupada pel gran patrimoni que havia d'administrar i de donar a la filla una educació de la llar de caire cortesà. Hagué de mantenir correspondència amb els seus administradors i amics valencians i, especialment, amb Estefania, la seua filla. Escrigué més de vuit-centes cartes i mantingué una relació regular amb gent de València, on tornà sovint. Va ser fidel a la seua llengua materna (el valencià). Morí a Madrid el 1546, als 67 anys.
Escrigué, segons s'han conservat:
- 89 cartes. Es tracta d'un llarg epistolari femení privat i familiar. Aquest epistolari compta amb una recent edició a càrrec d'Eulàlia de Ahumada Batlle i una biografia.

❖Bernarda Romero, sor (¿?-1621)
(Na Romera)

Fonts:

Baranda Leturio, Nieves: *Op. cit.*, p. 222.

Ferrando, Antoni: *Op. cit.,* p. 882, 900, 904-906, 917, 919, 923, 933, 942.

Martí Grajales, Francisco: *Ensayo de un diccionario biográfico y bibliográfico de los poetas que florecieron en el reino de Valencia hasta el año 1700*, Madrid: Tip. de la «Revista de archivos, bibliotecas y museos», 1927, p. 411-413.

Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 126.

Mas i Usó, Pasqual: *Op. cit.*, p. 686, 694, 695, 696, 703, 720, 765, 766, 771, 782, 783, 784, 788-790, 793, 797, 836, 864, 1.326, 1.709, 1.744, 1.771, 1.774, 1.794, 1.802, 1.825, 1.826.

Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. II, p. 163.

Monja del convent de Nostra Senyora de Gratia Dei, conegut com la Saïdia, als afores de València, i pertanyent a l'orde de sant Bernat. Aquesta poetessa, coneguda com Na Romera, era assídua a certàmens poètics del segle xvii (sempre en castellà) al costat de poetes destacats de l'època com Gaspar Aguilar, Jeroni Martínez de la Vega, Gaspar Mercader, etc. Morí el 1621.

Participà en el certamen organitzat per Bernat Català de Valeriola a finals del xvi (*circa* 1592)[60]; i en d'altres com en el certamen de sant Ramon de Penyafort (1602) en què presentà dues composicions: «Pagó Raymundo al natural tributo» i «Trescientos años ha que dexó el mundo»; en el de fra Domènec Anadon (1606) amb la composició «En más de

60. Pasqual Mas i Usó: *Op. cit.,* ha localitzat dos poemes de Na Romera que aportà a l'*Academia de los Nocturnos* «Benito, vuestra vida nos espanta» i «Milagro será que acierte».

una ocasión» i «Entre pobres, Domingo os considero»[61]; en el del beat Lluís Bertran (1608)[62] amb la peça «Tenéys una fe tan biva», el de Tomàs de Villanueva (1619) i en el de santa Teresa de Jesús[63] (1621). Però guanyà un reliquiari de plata amb les cinc octaves que presentà al certamen en honor de Domènec Anadon, «Entre pobres, Domingo os considero», i presentà una altra poesia semblant «En más de una ocasión».

❖Rufina Ros de Jesús, venerable (1658-1697)

Fonts:

Aparicio López, Teófilo: *Op. cit.,* p.79-81.

Calatayud Baya, José: *Op. cit.,* p. 11.

García Soriano, Justo i Justo García Morales (1950): *Op. cit.,* p.32.

Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 129.

Pastor Fuster, Justo: *Op. cit.*, vol. I, p. 280-281.

Rico García, Manuel: *Escritores de Alicante…, Op. cit.,* vol. I, p. 105.

Rico García, Manuel: *Ensayo biográfico bibliográfico…*, *Op. cit.*, p. 37.

Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. II, p. 163.

Nasqué a Oriola i va ser batejada el dimarts 5 de febrer de 1658 en la parròquia de Santa Justa i Rufina. Filla de Ginés Ros i Vicenta Martínez. Professà en el Tercer Orde de Sant Francesc el 25 de març de 1681. Era neboda del venerable germà Gerónimo Tomás de Casanova Sanchiz, la vida del

61. Pasqual Mas i Usó: *Op cit.*, p. 788-789, transcriu aquest poema.
62. A aquest certamen concorregueren dues dones més a banda de Na Romera: Bárbara i Esperanza Abarca, amb poesies en castellà (Ferrando, Antoni: *Op. cit.,* p. 919).
63. Al certamen participaren dues monges més a banda de Na Romera: la franciscana sor Emerenciana d'Aro i la carmelita sor Felicitas Amada, totes tres amb poesies en castellà (*Ibíd.*, p. 942).

qual escrigué José Vicente Ortí Mayor. Ortí també escrigué la vida de Rufina. Segons Pastor ambdues vides es trobaren originals manuscrites en l'arxiu del Reial Monestir de Sant Miquel dels Reis (calaix de papers de la Casa Reial de Nàpols&c).

Morí l'1 d'agost de 1697. Va ser soterrada en l'església del convent de Sant Gregori de religiosos *franciscos* descalços i les exèquies se celebraren en la parroquial de Santa Justa i Rufina el 21 d'agost del mateix any; *Oracion funebre: en las gloriosas exequias que a expensas de la devocion de muchos se celebraron en la insigne parrochial de las gloriosas Santas Iusta y Rufina... a la... memoria de... soror Rufina Ros de Iesus beata de la Tercera Orden del serafico P.S. Francisco...*, a càrrec del seu director, el pare fra Pedro Domingo religiós *francisco* descalç en la província de Sant Joan Baptista, imprés el 1697 a Oriola per Jaime Mesnier.

Per ordre del seu director escrigué:

- *Su Vida.*
- Poesies per a expressar el seu afecte en la nit de Nadal.

Inèdites.

Teófilo Aparicio[64], en la biografia sobre sor Beatriz Ana Ruiz, dedica el capítol XIII a «La ejemplar Rufina de Orihuela y Mosén Domingo». Aquesta oriolana i sor Beatriz Ana, diu Aparicio, «parecían dos almas gemelas, hechas la una para la otra, en lo que a sufrimientos y persecuciones se refiere», doncs Sor Rufina «se valía en sus trabajos de un clérigo virtuoso, llamado Mosén Domingo Catalá». Conta Aparicio que el biògraf de sor Beatriz Ana, Tomàs Pérez, transcriu un episodi que li esdevingué a la venerable de Guardamar i contà a Pujalte: una nit «se le apareció la citada oriolana, la cual, (…) la llevó en espíritu a la ciudad de Orihuela y, una vez allí, le hizo tomar las señas de la casa donde vivía el sacerdote citado

64. Aparicio López, Teófilo: *Op. cit.*, p. 79-81.

Mosén Domingo Catalá, al que tenía que volver a ganar para Dios, pues se había disipado mucho, (…)».

❖Beatriz Ana Ruiz y Guill, sor (1666-1735)[65]

Fonts:

Álvarez Faedo, María José: *Op. cit.,* p. 21, 49-50, 73.

Amelang, James S.: *El vuelo de Ícaro. La autobiografía popular en la Europa Moderna*, Madrid: Siglo Veintiuno, 2003, p. 41, 73, 102, 115, 278.

Aparicio López, Teófilo: *Op. cit.*

Calatayud Baya, José: *Op. cit.,* p. 11, 228.

García Soriano, Justo i Justo García Morales (1950): *Op. cit.,* p. 10, 37.

Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 129.

Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Op. cit.*, p. 16.

Rico García, Manuel: *Escritores de Alicante…*, *Op. cit.*, vol. I, p. 135-136 // vol. XVI, f. 8.

Rico García, Manuel: *Ensayo biográfico bibliográfico…*, *Op. cit.*, p. 43, 425.

Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. II, p. 169-170.

Ximeno, Vicente: *Op. cit.*, vol. II, p. 244-245.

Nasqué a Guardamar, diòcesi d'Oriola, el 29 de gener de 1666. Filla de Pedro Ruiz i de Juana Ana Guill. Tenia l'ofici de bugadera. Als 14 anys es casà amb Francisco Celdrán, però aquest morí als tres anys i aleshores es tornà a casar amb Juan de Pastrana que, segons els catàlegs, era un marit gelós. Als 33 anys quedà vídua amb tres filles i un fill, i la menysprearen amics, familiars i capellans. Dictà les seues visions i profecies a Miguel Pujalte, secretari de l'Ajuntament de Guardamar i capellà, que mogut per la compassió, les envià

65. El fons de la Biblioteca Nacional (www.bne.es) posseïx una imatge de sor Beatriz.

al confessor de la mística, l'agustí Tomás Bale, del convent de Sant Agustí d'Oriola. Pujalte, però, va ser acusat de mantenir relacions il·lícites amb ella. El pare Bale li atorgà l'hàbit agustinià en qualitat de *beata* o *mantelata* de l'Orde de Sant Agustí. Entre els fets prodigiosos que protagonitzà destaquen els catàlegs l'assistència en esperit a la batalla d'Almansa. Morí el 26 de juliol de 1735. Guardamar, desenganyada per l'error que havia comés amb ella, l'aclamà per santa. El *Sermó* de les exèquies el pronuncià el carmelita fra Matías Boix el 29 de desembre de 1735, i va ser imprés a Oriola per José Díaz Cayuelas (1735)[66]. Mossén Pujalte escrigué també una breu biografia de la religiosa, *Resumen de la vida y virtudes de la Venerable Beatriz Ana Ruiz,* a més de la correspondència amb Bale, que van ser la base documental de la biografia que publicà fra Tomás Pérez en la *Vida de la Venerable Madre Sor Beatriz Ana Ruiz, Mantelata Professa de la Orden de N.G.P.S. Agustín y Doctrinas, o Mística Simbólico-Práctica que le reveló el Señor, como farol preciso en estos tiempos, para entrar y correr los caminos de la christiana obligación y devoción, sin tropezar en la ilusoria quietud de Nolinistas y falsos Alumbrados; con el bien regulado uso de sentidos, y potencias, humanado con amenísima sensiblilización, que le hace perceptible, y útil, y dulcemente practicable. Reflexionadas por el R.P.M.Fr. Thomás Pérez,* a València, per Pasqual García (1744), un volum en 4t, amb un retrat de sor Beatriz Ana. Existeix una biografia per

66. Segons llegim en García Soriano, Justo i Justo García Morales (1950): *Op. cit.*, sembla ser que hi ha una confussió en el nom de l'impressor del *Sermó* que no hem pogut solventar. Hi ha dues referències a aquesta obra en dues pàgines diferents, però cadascuna porta el nom d'un impressor distint: José Díaz Cayuelas (p. 10) i Francisco Cayuelas (p. 37).

Teófilo Aparicio López[67] i una altra per Francisco Conesa[68] que no hem pogut consultar.

El pare Matías Boix li dedicà una *Oración fúnebre: que en las honras de... Beatriz Ana Ruiz, Hermana professa en la Tercera Orden del Glorioso Padre San Agustin, predicó en la Iglesia del Señor Santiago Apóstol de la villa de Guardamar, el dia 29 de Diziembre del año 1735...*, impresa a Oriola per Francisco Cayuelas (sense any). A més, alguns poetes dedicaren els seus versos a la venerable, tal com podem veure en el capítol XX «Sonetos, décimas y epitafios» de la biografia a càrrec de Teófilo Aparicio[69].

Com que sor Beatriz no sabia escriure, dictà a Miguel Pujalte les següents obres:

- *Doctrinas o revelaciones doctrinales para provecho de almas, enmienda de los vicios y aumento de las virtudes*. Publicades amb comentaris en la *Vida de la Venerable Madre Sor Beatriz Ana Ruiz.*
- Per a la mare priora del convent de religioses de San Sebastián, orde del nostre pare Sant Agustí d'Oriola. D'una humil esclava del Senyor. Conté una visió del purgatori, on viu molts religiosos i religioses turmentats pels defectes que explica en nou dècimes. El publicà Tomás Pérez en la *Vida* de sor Beatriz, llibre 1, capítol 31, p. 109-115.
- Poema de la Passió del Senyor:

  Jesucristo en el huerto
  repartió flores
  derramando su sangre
  por pecadores…

67. Aparicio López, Teófilo: *Op. cit.*
68. Conesa, Francisco: *Aproximación a la vida y doctrina de la venerable Beatriz Ana Ruiz, gloria insigne de Guardamar*, Alacant: Such Serra, 1998.
69. Aparicio López, Teófilo: *Op. cit.,* p. 113-116.

Va ser publicat per fra Tomás Pérez en la *Vida*, llibre I, capítol XXXI, p. 111-114.

- Versos composts quan era raptada. N'apareixen alguns en el llibre sobre la *Vida* de sor Beatriz del pare Pérez.

Segons les fonts, els manuscrits originals es conserven en el convent de Sant Agustí d'Oriola, amb el *Resumen* de Mossén Pujalte, i una còpia autèntica de tot en l'arxiu de Guardamar; així com un retrat en l'església parroquial de Guardamar.

❖Mariana de San Simeón, sor (1571-1631/2)

Fonts:

Calatayud Baya, José: *Op. cit.,* p. 10.
Escartí, Vicent J.: *Op. cit.*, p. 7.
Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 129.
Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Op. cit.*, p. 16.
Palau y Dulcet, Antonio (1948): *Op. cit.,* vol. III, p. 191.
Rico García, Manuel: *Escritores de Alicante…, Op. cit.,* vol. I, p. 41-43.
Rico García, Manuel: *Ensayo biográfico bibliográfico…*, *Op. cit.*, p. 27.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. II, p. 357-358.
Ximeno, Vicente: *Op. cit.*, vol. II, p. 379-381.

Nasqué a Dénia el 3 de novembre de 1571. Filla de Radó Simeón, mercader, i de Jerónima Fuster. Ja de xiqueta portava la correspondència i comptabilitat de la casa. Als dotze anys pretenia anar-se'n a València per cuidar els malalts de l'hospital general, però els pares li ho impediren. Quan es quedà òrfena de pare i mare, pogué dedicar-se a les obres de caritat: repartí tots els seus béns als pobres i començà una vida de mortificació. La fundació del convent d'agustines descalces de Dénia pel duc de Lerma la refermà en el seu vot de castedat que havia fet als 12 anys; i obtingué una de les sis places que oferí el duc per tal d'inaugurar el monestir.

Prengué l'hàbit el 25 de gener de 1604, amb el rei Felip III com a padrí.

No duia encara sis anys de religiosa quan el patriarca de València, Juan de Ribera, la trià per a fundar a Almansa el convent del Corpus Christi el 7 de gener de 1609, i un altre, a Múrcia, d'agustines descalces el 7 de març de 1615, on romangué fins a la seua mort, el 25 de febrer de 1631. Aquest convent de Múrcia es trobava en una situació calamitosa i ella planejà posar telers de seda, on fabricava damascos, vellut, etc. de bona qualitat. Les monges aplegaren a fer terns d'una peça amb imatges de la història sagrada, brodades en or i argent.

Escrigué el pare Carrasco *La Phenix de Murcia. Vida, virtudes, y prodigios de la Venerable Madre Mariana de San Simeón, fundadora de los conventos de agustinas descalzas de Almansa y Murcia. Su author el Padre Joseph Carrasco, de la Compañía de Jesús*[70]. A Madrid, per Manuel Fernández (1746); du un retrat de sor Mariana gravat per Andrade. I Eustasio Esteban escrigué *La sierva de Dios sor Mariana de San Simeón: religiosa agustina, fundadora de los conventos de agustinas descalzas de Almansa y de Murcia: posiciones y artículos para la causa de beatificación* (1921).

Ella escrigué:

- Punts de la Sagrada Passió, per a meditar des de la *Septuagésima*. Publicat en la seua vida.
- Punts del misteri de l'Encarnació, perquè tinguen oració totes les germanes. Publicats en la *Phenix* de Múrcia.

70. Sembla que existeix una altra edició amb el títol: *IV Centenario de la Comunidad de Religiosas Agustinas en Dénia*, que conté una reproducció facsímil del capítol VIII de *La Phenix de Murcia. Vida, virtudes y prodigios de la venerable madre Mariana de San Simeón*: *IV Centenario de la Comunidad de Religiosas Agustinas en Denia,* Denia: Comunidad de Religiosas Agustinas en Denia, 2004.

- Apuntaments de diversos successos de la seua vida, escrits per ordre del seu confessor. Inèdits.
- *Avisos espirituales*, dirigits al pare fra Juan Ximénez, franciscà descalç de la província de Sant Joan Baptista de València. Van ser publicats també per fra Antonio Panés en la II part, llibre VI, capítol II de la *Crónica de la Provincia de San Juan Bautista de Religiosos Menores Descalzos de la Regular observancia del Seráfico P.S. Francisco*. València, per Gerónimo Villagrasa, 1665 i 1666. Dos volums, en foli.
- Espill d'una religiosa perfecta (en vers). El conservaven les religioses de Múrcia.
- Cartes espirituals. N'hi ha fragments en l'obra del pare José Carrasco.

❖Ángela Sánchez, sor (¿?)

Fonts:
Mas i Usó, Pasqual: *Op. cit.*, p. 809, 1.319, 1.714, 1.773.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. II, p. 358-359.

Religiosa del convent de Santa Caterina de Sena. Compongué la cançó «En vos, Bertrán, con poderosa mano», que Serrano y Sanz transcriu, per al certamen poètic en les festes al beat sant Lluís Bertran (València, 1608).

Los sermones y fiestas que la ciudad de Valencia hizo por la Beatificación del glorioso padre San Luys Bertrán. Por el Padre Maestro fray Vicente Gómez, de la Orden de Predicadores. A la Ilustrísima Señora Doña Guiomar de Corella y Cárdenas, Condesa de la Puebla. Imprés a València, en casa de Juan Chrysóstomo Garriz (1609).

❖Juana de Santa Gertrudis, sor (¿?)

Fonts:
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 553.

Religiosa agustina en el convent de l'Olleria. Deixà escrits sobre la vida de sor Inés de la Cruz.
(Vg. **Inés de la Cruz, sor i Blanca de Jesús, sor**)

❖Gertrudis de la Santísima Trinidad, [sor] (1660-1736)
(Gertrudis Navarro de Alzamora)

Fonts:

Alemany, Rafael i Gabriel Sansano: «El valencià Francesc Ramon González i les seues composicions catalanes del «Sacro Monte Parnaso» (1687)», dins les *Actes del Vuité Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes/ II*, Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 252-254.

Rico García, Manuel: *Escritores de Alicante…, Op. cit.,* vol. XVI, f. 512-522.

Rico García, Manuel: *Ensayo biográfico bibliográfico…, Op. cit.*, p. 440.

Nasqué a Elx el 23 de maig de 1660 i va ser batejada en la parròquia de Sant Joan Baptista de l'Arraval el 27 del mateix mes. Era filla d'Andrés Navarro de Alzamora i Ángela Cabrera. Una vegada morí son pare, es casà amb Francisco González el 1677 i es traslladaren a viure a Crevillent, quan a ell li donaren una escrivania. Sor Gertrudis féu vot de castedat els nou anys de convivència. Finalment, tots dos ingressaren en el convent, ella en el dels pares descalços d'Elx, i vestí l'hàbit de Nostra Senyora del Milacre el 6 de novembre de 1686; i ell, en l'orde dels franciscans descalços d'Elx. Va ser 12 anys mestra de novícies i 16 anys, abadessa. Després d'una llarga estada al convent de Sisante, tornà al convent de Cocentaina el 27 de juliol de 1726 després de la mort de la mare Teresa. Morí el 3 de juny de 1736. El seu espós

escrigué una *Relación de las cosas notables que había observado en su santa esposa* que, segons Alemany i Sansano[71], es troba en l'arxiu dels franciscans descalços de València. Fra Agustí Arques Jover escrigué una *Noticia de la vida de la Venerable sor Gertrudis de la Santísima Trinidad*, dins els *Papeles para la historia de la Villa y Convento de Elche*, que es troba en l'Arxiu Històric Municipal d'Elx[72].
Escrigué:
- Dotze volums dels favors que rebé del Cel.
- La seua *Vida*.

Els escrits que es conserven es troben en el convent de Cocentaina.

❖Rosa de Santo Domingo (1668-¿?)
(Donya Maria Antonia Hortola)

Fonts:
Álvarez Faedo, María José: *Op. cit.,* p. 11 i 79.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. I, p. 532.

Nasqué a Senija (València) l'any 1668. Pertangué a l'Orde Tercer de Sant Domènec. El Sant Ofici la processà el 1725 per fingir revelacions.
Escrigué:
- Una extensa relació de la seua vida espiritual. Segons les fonts, el manuscrit es troba en l'Arxiu Històric Nacional. Un volum en 4t. N'hi ha dues còpies de l'època, la primera, de 476 fulls en foli i la segona, de 252. Amb aquests manuscrits hi ha unes *Coplas que compuso al amor divino*:

  «Soberano Rey de la gloria,
  rico os considero de amor

71. Alemany, Rafael i Gabriel Sansano (1989): *Op. cit.*, p. 252.
72. *Ibíd.*, p. 254.

para enriquecer á un alma
y humillar a mi corazón…»
Inquisició de València, lligall d'Il·lusos.

❖Francisca Sanz Navarro, sor (¿?)

Fonts:
Mas i Usó, Pasqual: *Op. cit.*, p. 881.

D'aquesta religiosa tan sols tenim una notícia que apareix en el certamen poètic en honor de la Immaculada Concepció (València, 1622), quan al costat d'altres noms masculins, diu que «escribieron a la devoción, al libro, o a los poetas participantes».

❖Úrsula Torrella, sor (¿?)

Fonts:
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. II, p. 546.

Religiosa de l'Orde Tercer de Sant Domènec a Ayora (València).
Escrigué:
- Carta a D. Fr. Andrés Balaguer, bisbe d'Oriola, en la qual demana que la defenga dels privilegis del seu convent contra les pretensions d'aquell poble d'Ayora, any 1614. Autògraf; un full en foli. Arxiu Històric Nacional - Papers dels dominics de València.

❖Rosa Trincares (¿?)
(Anagrama de donya Narcisa Torres)

Fonts:
Galerstein, Carolyn L. i Kathleen McNerney: *Women Writers of Spain: An Annotated Bio-Bibliographical Guide*, Nova York: Greenwood, 1986, p. 315.

McNerney, Kathleen i Cristina Enríquez de Salamanca[73]: *Double Minorities of Spain to Women Writers of the Catalan,Galician and Basque Countries: A Bio-Bibliographic Guide*, Nova York: Modern Language Association of America, 1994, p. 371.

McNerney, Kathleen: «Recovering Their Voices: Early Peninsular Women Writers», *Multicultural Iberia: Language, Literature, and Music*, Dru Dougherty i Milton M. Azevedo (ed.), University of California Press/ University of California International and Area Studies Digital Collection, 1999, p. 74.

Ribelles Comín, José (1920): *Op. cit.*, volum III, p. 465

Riquer, Martí de (1964 [1985]): *Història de la literatura catalana*, Esplugues de Llobregat: Ariel, [4a ed.], vol. IV, p. 738-739.

Sanchis Guarner, Manuel: *Els valencians i la llengua autòctona durant els segles XVI, XVII i XVIII*, València: Universitat de València, 2001, p. 84.

Poetessa que escrigué en elogi de Carles Ros (1703-1773) el sonet «Cuiden los metges de curar dolents» per a la *Práctica de ortografía para dos idiomas, castellano y valenciano* (València: Heredero de Vicente Cabrera, 1732), i «Tan gustosa quedí i tan agradada» per al *Tratat d'adages* i una balada en art major «Ser lloats i aplaudits mereixen, Carlos»[74] per a l'*Epítome del origen y grandeza del idioma valenciano*.

73. Les autores inclouen una altra referència en la qual podem trobar notícies de Rosa Trincares, però que no hem pogut consultar: Barberà, Faustino: *Conferencia sobre bio-bibliografía de Carles Ros*. València: Francisco Vives Mora, 1905.

74. Riquer, Martí de: *Op. cit.*, vol. IV, p. 738-739, transcriu parcialment aquestes composicions.

❖Juana de Velasco, donya (¿?)

Fonts:
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. II, p. 572.

L'única dada d'aquesta dona és la declaració de donya Joana de Velasco, duquessa de Gandia, any 1609 [sobre la vida de santa Teresa de Jesús]. Publicat per Vicente de Lafuente en la *Biblioteca de autores españoles desde la formación del lenguaje hasta nuestros días* de M. Rivadeneyra, 1846-1888, volum LV, p. 380.

❖Luisa de Velasco, donya (¿?)

Fonts:
Palau y Dulcet, Antonio (1948): *Op. cit.,* vol. I, p. 364.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. II, p. 572.

No tenim dades biogràfiques d'aquesta dona. Sabem que escrigué una dècima en elogi d'Isidro de Angulo y Velasco:

«Escudo es tu docta lira
que defiende una deidad…»

Aquesta va ser inclosa en las *Pruebas de la Inmaculada nobleza de María Santísima Madre de Dios, desde el primer instante de su purísima concepción, por Isidro de Angulo y Velasco*, fetes per al rei Felip iv el Gran. A València, per Juan Lorenço Cabrera (1655). Segons Palau[75] es tracta d'un llibre rar que figurà sense preu en un catàleg de la Llibreria Vetusta de Madrid.

❖Jerònima de Virués, donya (¿?)

Fonts:
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. II, p. 577-578.

75. Palau y Dulcet, Antonio (1948): *Op. cit.,* vol. III, p. 572.

Visqué en la segona meitat del segle XVI. Filla del metge valencià Alfonso de Virués i germana del poeta Cristóbal de Virués.
Escrigué:
- Una carta a una senyora des de València (que Serrano y Sanz transcriu) i que es trobà amb el llibre *Comiença el tragitriumpho del Ilustríssimo señor el S. don Rodrigo de Mendoça: y de Biuar Marqués primero del Zenete. Conde del Cid: señor de las villas de Coca: y Alahejos con las varonías d'Ayora d'Alberique y Alcocer, etc. Compuesto por Juan Ángel Bachiller en artes, valenciano* (1523). La dedicatòria va dirigida a donya Mencía de Mendoza, marquesa del Cenete, datada a València el 24 de febrer de 1523.

❖ Catalina Zorita de Esquivel (??)

Fonts:
García Soriano, Justo i Justo García Morales (1950): *Op. cit.,* p. 20-21.
Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. II, p. 620.

No tenim dades biogràfiques d'aquesta dona.
Escrigué:
- Una composició al gloriós arcàngel sant Miquel. Octava: «El ánimo benigno y amoroso…»

Triunfo del gloriosíssimo Arcángel y príncipe del Cielo, San Miguel. Poema heroyco, compuesto por Miguel Gonçález de Cunedo. Imprés a Oriola, per Agustí Martínez (1626).

4. Conclusions

Apuntava Iris M. Zavala[76] que «cualquiera que consulte una historia literaria tradicional desde que se institucionalizó la literatura, ha de encontrarse con un vacío de nombres propios de mujeres escritoras». Tant és així, com hem dit en la introducció, que l'absència de noms de lletraferides valencianes *modernes* ens empentà a mirar de traure-les de l'anonimat. La finalitat del nostre estudi ha estat, doncs, donar notícies d'aquelles dones escriptores que havien estat oblidades en major o menor grau durant segles.

És ben coneguda la imatge ridiculitzada d'una dama massa afeccionada a llegir i/o escriure. Tradicionalment, l'escriptura femenina ha estat considerada un perill i «no se entendía el beneficio de la escritura femenina (...), era una vía por la que muy fácilmente se habría de colar el pecado en forma de prácticas y resultados de escritura perniciosos, próximos a la amenaza adúltera o lasciva»[77].

Davant d'aquesta concepció i del particular panorama amb què comptava la llengua catalana durant l'edat moderna, començàrem la nostra recerca d'autores amb cautela i amb molts interrogants. Les primeres consultes als repertoris bibliogràfics que teníem al nostre abast, com els d'autors valencians (Pastor Fuster, Ribelles Comín, Rodríguez, Ximeno...),

76. Zavala, Iris M. (coord.): *Op. cit.,* vol. IV, p. 7.
77. Navarro Bonilla, Diego: *Op. cit.*, p. 76.

ens aportaren una xifra d'autores que no superava la vintena. Però, en finalitzar la recerca, comprovàrem que la nòmina de fèmines havia augmentat considerablement i superava la cinquantena. Entre els catàlegs consultats, hem de destacar els *Apuntes para una biblioteca de autoras españolas desde el año 1401 al 1833* de Serrano y Sanz, que continua sent un clàssic de referència obligada per a l'estudi de les dones i ha esdevingut una font cabdal d'aquest treball.

Així, incloem en el nostre catàleg un total de cinquantasis escriptores valencianes (d'origen o d'adopció)[78]. Com que algunes canviaren el seu nom al llarg de la seua vida, generalment en entrar en ordes religiosos, hem fet les entrades amb el nom que usaven quan professaven. També hi ha el cas d'una escriptora *anònima*, de qui no tenim una altra notícia que allò que escrigué. L'ordre dels noms, com ja hem apuntat en la introducció, es realitzà a partir del primer cognom o del sobrenom (o pel nom de pila en algun cas), per rigorós ordre alfabètic.

A causa de les dades insuficients dels anys de naixement i de mort de diverses autores, no ha estat possible fer un llistat per segles com ens havíem plantejat. Tanmateix, podem afirmar que la majoria de les dones arreplegades en el nostre catàleg visqueren bona part de la seua vida durant el segle XVII; en segon lloc, en el segle XVI; i, en ben pocs casos, durant el XVIII. Aquesta darrera dada ens ha sorprés de forma més aviat negativa, perquè en un primer moment créiem que en aquest segle podria haver-hi un canvi quantitatiu en la producció femenina gràcies a l'augment de l'alfabetització. Potser el nom de les autores no haja transcendit per la pèrdua dels seus escrits. Però, com sabem, l'alfabetització és un fet que no ha estat paral·lel per a la dona i l'home durant els segles passats, de fet, va patir un procés de creixement al llarg

78. Si bé en algun cas puntual van dictar les seues memòries.

del segle XVI i una disminució al llarg del XVII[79]. Hi ha dades que, encara que podien ser simplement anecdòtiques, ens descobreixen una realitat ben interessant, com aquelles que aporta F. Gimeno Blay[80] sobre els albarans de despeses lliurats al llarg del segle XVI per l'Hospital General de València, en què només ha pogut trobar setze dones capaces d'escriure, algunes d'elles quasi no podien escriure el seu nom.

Les dones, a poc a poc, ocupaven el seu lloc en la societat i en la cultura, i participaven en algunes tertúlies[81], tot i que el més usual era l'assistència i no la participació activa, ja que els temes de què tractaven «escapaven» el seu domini intel·lectual segons l'opinió pública[82]. Les biblioteques de dones nobles a València en la primera meitat del segle XVI (1474-1560) disposaven d'una mitjana de quatre llibres[83], una quantitat més petita que a Barcelona (1473-1600), amb nou; i a Saragossa (1500-1520), amb catorze llibres[84]. Però, un ensenyament mínim els permeté, almenys, desenvolupar exercicis d'escriptura privats, és a dir, generats en l'àmbit domèstic (memòries, cartes, etc.)[85], que són exactament els models d'escrits que presenten les autores arreplegades.

Pel que fa a la seua condició social, de les cinquanta-sis dones que hem enregistrat, la majoria eren religioses. Només dèsset (tot i que en algun cas no disposem de dades per poder confirmar-ho) no ho eren, i majoritàriament pertanyien a la

79. Baranda Leturio, Nieves: *Op. cit.*, p. 66.
80. Bouza, Fernando: *Op. cit.*, p. 179.
81. Tenim el cas de donya María Egual que en mantingué una en el seu palau.
82. Martí i Ascó, Manuel: *Op. cit.*, p. 124.
83. Apunta Martí i Ascó (*Ibíd.*, p. 123) que les lectures les feien dels llibres de devoció, breviaris, psalteris…; tenien un llibre d'hores i també llegien obres satíriques i populars en valencià, i poesia amorosa. Pel que fa a les monges, també feien lectures religioses i amoroses.
84. Baranda Leturio, Nieves: *Op. cit.*, p. 22.
85. Palacios, Emilio: *Op. cit.,* p. 91.

noblesa. Si podien escriure era per la seua posició privilegiada. Tot i això, cal destacar la figura de sor Beatriz Ana Ruiz qui, tot i ser d'estament humil, pogué deixar testimoni quan dictà la seua vida al capellà Miguel Pujalte; així com donya Jerónima de Gales que s'endinsà en un món eminentment masculí (els dels impressors) com ella mateixa ho diu en el sonet que conservem.

La ciutat amb què més autores compta és València, i la segueixen localitats dels voltants com Gandia, Oliva, l'Olleria... No es tracta d'una dada gens casual, ja que València pel 1600 era un dels principals centres de producció literària castellana[86]. També és remarcable el cas d'Oriola, tant per ser la ciutat d'origen d'algunes d'elles, com per les impressions d'algunes obres que s'hi realitzaren.

Com podem comprovar en l'annex que hem inclòs, en què classifiquem les autores per gèneres conreats, algunes apareixen en més d'un apartat. La poesia, sens dubte, ha estat el preferit, amb un total de vint-i-quatre autores, encara que la majoria només escrigueren una composició per a algun certamen poètic. Segons afirma Nieves Baranda[87] a partir dels inicis del segle XVII, les relacions de les dones amb l'escriptura es tornen més estretes i proliferaren els concursos poètics, sobretot a Madrid. Però afirma que en la resta de ciutats espanyoles n'hi ha moltes menys, com a València o Andalusia i Salamanca. Amb tot, encara resten exemples que hem pogut incloure en el catàleg.

Els escrits de tema religiós (oracions, etc.) han estat conreats per divuit dones, com també els escrits biogràfics o autobiogràfics, les autores dels quals són religioses que, per manament del seu confessor, havien de contar les seues ex-

86. SANCHIS GUARNER, Manuel: *Op. cit.*, p. 47.
87. BARANDA LETURIO, Nieves: *Op. cit.*, p. 82-83.

periències espirituals. Com afirma Amelang[88] en l'Espanya i Hispanoamèrica de l'edat moderna es produïren una gran quantitat de textos autobiogràfics, majoritàriament a càrrec de dones, de diferent mena: memòries, vides espirituals, diaris, epístoles… Hi ha tres fases que marcaren la trajectòria d'aquest gènere des de principis del segle XVI fins a finals del segle XVIII: el període inicial girà sobretot al voltant de santa Teresa de Jesús (1515-1582); el segle XVII va ser un període de difusió, d'adaptació del model teresià; i, finalment un període de decadència fins que desaparegueren. És clar que l'escriptura dins el claustre estava més ben vista, ja que era de caire pietós.

No sabem si és correcte parlar ací de mestratge de gènere perquè en el cas de les autores valencianes *modernes* no hi ha una llarga tradició. Si de cas, van ser importantíssimes les figures de la venerable Teresa de Jesús i, en particular, la de sor Isabel de Villena.

Com ja hem assenyalat, l'autobiografia en el convent *esclata* amb Teresa de Jesús, tal com passà amb la poesia, que ella introduí en les constitucions del carmel descalç com un passatemps òptim; de fet, moltes monges d'escassa formació intel·lectual prèvia a la professió religiosa escrigueren coples que es conserven en les autobiografies[89]. A més, afirma Sonja Herpoel[90] que l'abadessa demanava de vegades composicions literàries a les monges perquè així contribuïen al renom del convent i atreien novícies.

El gènere epistolar ha estat emprat per quinze dones. L'escriptura de cartes és una de les fonts fonamentals per al coneixement de la vida política, social i cultural de l'època[91] i

88. Amelang, James S.: «Autobiografías femeninas», *Op. cit.*, p. 155-164.
89. Baranda Leturio, Nieves: *Op. cit.*, p. 161.
90. Zavala, Iris M. (coord.): *Op. cit.,* vol. IV, p. 210.
91. Bouza, Fernando: *Op. cit.*, p. 187.

per a moltes dones suposava, a banda d'informació, una obligació (sobretot en el cas de monges amb càrrecs alts i de la noblesa). Era una activitat imprescindible per a mantenir la xarxa social, familiar, afectiva, religiosa, administrativa…[92]

En canvi, només hem trobat tres dones amb escrits en prosa de caire diferent al religiós: unes constitucions, una novel·la i papers sobre qüestions quotidianes. I, finalment, el teatre, amb només una autora, la prolífica castellonenca María Egual. Només hi ha quatre casos de dones escriptores de qui no tenim dades sobre què escrigueren. En definitiva, els gèneres més conreats, en aquest ordre, han estat: la poesia (sobretot de caire religiós), la mística i l'autobiografia espiritual.

D'entre tots els noms femenins arreplegats, cal destacar-ne dos: donya Hipòlita Roís de Liori, per la seua ingent producció epistolar en llengua catalana; i donya María Egual, l'escriptora que s'atreví a conrear tots els gèneres amb una clara vocació literària. A més, ambdues escriptores compten amb edicions recents de llurs escrits.

Pel que fa a l'ús de la llengua catalana, no podem saber fins a quin punt s'hi mantenia a partir dels títols de les obres de cada autora, ja que en alguns casos és possible que aquests no corresponguen a la llengua original del text. Fins i tot hi ha casos en què no es dóna un títol concret sinó una explicació d'allò que escrigué l'autora en qüestió. Per aquesta raó, un treball derivat necessàriament del que presentem és l'estudi detingut d'aquestes obres. És per aquest motiu que no hem pogut complir pel moment un dels nostres objectius, que era la inclusió d'una classificació de les obres segons la llengua emprada. Com sabem, la nostra llengua ja no tenia cort reial i s'estancà en un estadi de llengua medieval, les classes cultes l'abandonaren gradualment i acabà relegada a l'estament popular. Aleshores, les llengües de cultura eren el castellà i el

92. Baranda Leturio, Nieves: *Op. cit.*, p. 87.

llatí. En el segle XVIII tampoc no canvià massa la situació, els erudits valencians il·lustrats no pensaren en cap restauració de la llengua com a opció culta[93]. No és gens casual, doncs, que la immensa majoria dels escrits (poesies, papers religiosos, etc.) apareguen amb el títol (o el seu començament, en el cas de les composicions poètiques) en castellà. Tanmateix, hem d'exceptuar el cas de les epístoles d'Hipòlita Roís de Liori i les *Constitucions* d'Ángela Almenar y de Monfort, escrites en valencià, llur llengua materna. Aquestes visqueren al segle XVI, i com apunta Sanchis Guarner[94] durant la primera meitat d'aquest segle van ser molts els erudits valencians que es mantingueren fidels a la llengua[95]. A més, hi ha una dona que segons els testimonis escrigué algunes oracions en llatí: donya Ángela Carlet; i dues dones més també la coneixien encara que no tenim notícia de què deixaren escrit: Ángela Mercader de Zapata i Jerónima Ribot y Ribellas. En el Renaixement l'admiració pels clàssics reforçà el costum d'emprar-lo com a idioma de la ciència[96]. És clar que poquíssimes dones tindrien accés a una educació tan selecta. Amb tot, caldria accedir als manuscrits originals per certificar aquestes afirmacions sobre l'ús de la llengua.

Si ens preguntem si aquestes dones tenien vocació literària, la resposta en la majoria dels casos pensem que deu ser negativa. Com diu López-Cordón[97] no es tractava sempre d'una demostració de talent, més aviat el contrari, moltes escrivien per ordre del seu confessor, per necessitat personal (epístoles o llistes diàries) o com a mer exercici religiós.

93. Sanchis Guarner, Manuel: *Op. cit.,* p. 71.
94. *Ibíd.*, p. 19, 27-28.
95. Així ho podem veure en els dietaris sobre la guerra de la Germania (1519-1522); les memòries de Francesc March (1540) i Gaspar Antist (1555); i la *Crònica* de Martí de Viciana.
96. *Ibíd.*, p. 20-22.
97. López-Cordón, M.ª Victoria: *Op. cit.*, p. 194.

Malgrat això, el més important era el fet d'escriure alguna cosa. En general, hem trobat uns escrits que es caracteritzen pel seu caire utilitari i d'altres que els servien d'exercici religiós i, només accidentalment, passaren l'àmbit privat perquè poques autores tenien aquest objectiu i la pràctica literària «sólo se permitía como testimonio de una vivencia interior, nunca como la manifestación de un deseo de creación»[98]. Semblen ser textos improvisats, senzills i ingenus i potser amb poca qualitat literària, com opinen alguns estudiosos. Però, aquesta és una qüestió que encara ens resta per descobrir. Diu Navarro[99]:

> Resulta indudable que billetes, papeles y cartas de amor fueron generados por individuos en el transcurso de su cotidianeidad deformando los testimonios de una parcela de sus vidas, tal vez la más recóndita, la más oculta a la vista de los demás pero no por ello menos importante ni menos presente en la conciencia de los individuos de los siglos modernos.

El fet més important és que les dones agafaren a poc a poc el seu lloc en la societat.

Som conscients, però, que el nom d'aquestes dones podria augmentar en cas que es recuperaren molts escrits inèdits o si poguérem posar nom a alguns documents anònims. També cal tenir en compte que és ben probable que els convents de religioses conserven papers escrits per les seues monges i no hagen vist encara la llum. Per tant, presentem un catàleg amb caràcter obert i expectant d'incloure nous noms. Amb aquest volum hem obert el camí a la investigació d'una nòmina de fèmines fins ara oblidades. Desitgem i convidem que llurs vides i obres siguen estudiades amb un entusiasme comparable al que es dedica als seus homònims masculins.

98. *Ibíd.*, p. 200.
99. Navarro Bonilla, Diego: *Op. cit.*, p. 46.

5. Bibliografia

AD (1985): *Reglas de catalogación*, Ministerio de Educación y Cultura, Madrid: BOE, edición nuevamente revisada, 1999. http://www.bne.es/docs/reglas_catalogacion/RI/00000022.pdf.

Aguilar Piñal, Francisco: *Bibliografía de autores españoles del siglo VIII*, Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1981.

Aguiló i Fuster, Marià (1923): *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid. Edició facsímil en Curial, Barcelona-Sueca, 1977 («Documents de Cultura-facsímils»).

Ahumada batlle, Eulàlia de (ed.): *Epistolaris d'Hipòlita Roís de Liori i d'Estefania de Requesens (segle XVI)*, València: Universitat de València, 2003.

— *Hipólita Roís de Liori (1479-1546)*, Madrid: Ediciones del Orto, 2004.

Alemany, Rafael i Gabriel Sansano: «El valencià Francesc Ramon González i les seues composicions catalanes del «Sacro Monte Parnaso» (1687)», dins les *Actes del Vuité Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes/II*, Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.

Álvarez Faedo, María José: *A Bio-Bibliography of Eighteenth-Century Religious Women in England and Spain,* Lewiston: The Edwin Mellen Press, 2005.

Amelang, James S.: *El vuelo de Ícaro. La autobiografía popular en la Europa Moderna*, Madrid: Siglo Veintiuno, 2003.

— «Autobiografías femeninas», *Historia de las mujeres en España y en América Latina*, Madrid: Cátedra, 2005 p. 155-168.

Antonio, Nicolàs: *Bibliotheca Hispana Nova*, Madrid: Visor Libros, 2 volums, reproducció facsímil de l'edició de 1783, 1996.

Aparicio López, Teófilo: *Beatriz Ana Ruiz: gloria insigne de Guardamar*, Valladolid: Estudio Agustiniano, 1989.

Baranda Leturio, Nieves: *Cortejo a lo prohibido. Lectoras y escritoras en la España moderna*, Madrid: Arco/Libros, 2005.

Bouza, Fernando: «Memorias de la lectura y escritura de las mujeres en el Siglo de Oro», *Historia de las mujeres en España y en América Latina*, Madrid: Cátedra, 2005, p. 169-192.

Caballé, Anna (ed.): *Por mi alma os digo. De la Edad Media a la Ilustración*. La vida escrita por las mujeres, IV, Barcelona: Lumen, 2004.

Calatayud Baya, José: *Diccionario abreviado de personajes alicantinos*, Alacant: Caja de Ahorros Provincial de Alicante, 1977.

Comas, Antoni: «Problemàtica de la 'Decadència'», dins *Estudis de la Literatura Catalana (segles XVI-XVIII)*, Barcelona: Universitat de Barcelona/Curial, 1985, p. 30-39.

Delgado Casado, Juan: *Diccionario de impresores españoles (siglos XV-XVII)*, Madrid: Arco Libros, 2 vols., 1996.

Duby, Georges i Michael Perrot (dir.) (1993): *Historia de las mujeres*, III, *Del Renacimiento a la Edad Moderna*, Madrid: Taurus, 2000.

Duran, Eulàlia: «Un col·loqui satíric valencià de Joan Baptista Anyés (1543)», dins *Joaquim Molas: memòria, escriptura, història*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003, p. 371-387.

Escartí, Vicent J.: «Dones escriptores», dins *Saó* núm. 265, setembre 2002, p. 7.

Fariña Castro, José Agustín: *Ven. María Juana Guillén o El valor de optar por la mayor santidad (1575-1607)*, Valladolid: Estudio Agustiniano, 1991.

Fernández Vega, María del Mar: «Jerónima de Gales. Una impresora valenciana del siglo XVI», dins *La memoria de los libros. Estudios sobre la historia del escrito y de la lectura en Europa y*

América, Salamanca: Instituto del Libro y de la Lectura, 2004, p. 405-434.

Ferrando, Antoni: *Els certàmens poètics valencians del segle XIV al XIX*, València: Institut de Literatura i Estudis Filològics, 1983.

Ferrer Valls, Teresa: «La ruptura del silencio: mujeres dramaturgas en el siglo XVII», València: Universitat de València. www.uv.es/entresiglos/teresa/pdfs/dramaturgas.pdf.

Fortuño Llorens, Santiago: «María Egual, entre el barroco y la ilustración», dins *Castelló festa plena*, núm. 43, 2005, p. 89-91.

Fuster, Joan: *La Decadència al País Valencià*, Barcelona: Curial, 1976.

— «Decadència i castellanització», *Caplletra* 1 (1986), València, p. 29-36.

Galerstein, Carolyn L. i Kathleen McNerney: *Women Writers of Spain: An Annotated Bio-Bibliographical Guide*, Nova York: Greenwood, 1986.

García Soriano, Justo i Justo García Morales (1950): *La imprenta en Orihuela*, *ensayo de un catálogo de tipógrafos y de obras impresas en esta ciudad, desde la introducción de la imprenta en la misma el año 1602 hasta el de 1825,* Oriola: Amigos de Orihuela, 2005 (reproducció facsímil de l'edició de Toledo, 1950).

González Betlinski, Margarida: «El orden simbólico de la madre en las *Cartas* de Estefania de Requesens», dins *La diferencia de ser mujer: investigación y enseñanza de la historia*, CD-ROM, Barcelona: DOUDA, 2005.

Hormigón, Juan Antonio (dir.): *Autoras en la Historia del Teatro Español (1500-1994)*, Madrid: Asociación de directores de escena, 4 vols., 1996.

Levine, Linda G., Ellen E. Marson i Gloria F. Waldman: *Spanish Women Writers: A Bio-Bibliographical Source Book*, Westport: Greendwood Press, 1993.

López-Cordón, M.ª Victoria: «La fortuna de escribir: escritoras de los siglos XVI y XVIII», dins *Historia de las mujeres en España y en América Latina*, Madrid: Cátedra, 2005, p. 193-234.

Mark, Maritza Elisa (2001): *María Egual [microform]: subversión del discurso patriarcal en el siglo XVII*, Ottawa: National Library of Canada, Bibliothèque Nationale du Canada, 1999. http://www.nlc-bnc.ca/obj/s4/f2/dsk1/tape9/PQDD_0021/MQ47959.pdf

Martí Grajales, Francisco: *Ensayo de un diccionario biográfico y bibliográfico de los poetas que florecieron en el reino de Valencia hasta el año 1700*, Madrid: Tip. de la «Revista de archivos, bibliotecas y museos», 1927.

Martí i Ascó, Manuel: «Cultura literària de la dona en la València dels segles XVI i XVII», dins *Escriptors de l'Edat Moderna*, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2004, p. 121-137.

Mas i Usó, Pasqual: *Justas, academias y convocatorias literarias en la Valencia Barroca (1591-1705). Teoría y práctica de una convención*. Tesi de doctorat, València, 1991. http://www.cervantesvirtual.com/FichaObra.html?Ref=12321&ext=pdf.

Mas i Usó, Pasqual i Javier Vellón Lahoz: *Literatura barroca en Castellón: María Egual (1655-1735). Obra completa*, Castelló: Sociedad Castellonense de Cultura, 1997.

McNerney, Kathleen i Cristina Enríquez de Salamanca: *Double Minorities of Spain to Women Writers of the Catalan,Galician and Basque Countries: A Bio-Bibliographic Guide*, Nova York: Modern Language Association of America, 1994.

McNerney, Kathleen: «Recovering Their Voices: Early Peninsular Women Writers», *Multicultural Iberia: Language, Literature, and Music*, Dru Dougherty i Milton M. Azevedo (ed.), University of California Press/University of California International and Area Studies Digital Collection, 1999, p. 68-80. http://repositories.cdlib.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1124&context=uciaspubs/research.

Molas, Joaquim i Josep Massot: *Diccionari de la literatura catalana*, Barcelona: Edicions 62, 1979, p.197-198.

Morant, Isabel, Dolores Deusa i Mónica Bolufer (ed.): *Mujeres e historia: repertorio bibliográfico de libros, folletos y publicaciones periódicas en bibliotecas valencianas (s. XVI-XIX)*, edició a cura d'Isabel Morant, Dolores Deusa i Mónica Bolufer, Madrid: Instituto de la Mujer, 1995.

Nash, Mary (ed.): *Més enllà del silenci: les dones a la història de Catalunya*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Comissió Interdepartamental de la Promoció de la Dona, 1988.

Navarro Bonilla, Diego: *Del corazón a la pluma. Archivos y papeles privados femeninos en la Edad Moderna*, Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 2004.

Palacios Fernández, Emilio: *La mujer y las letras en la España del siglo XVIII*, Madrid: Laberinto, 2002.

Palau y Dulcet, Antonio (1948): *Manual del librero hispano-americano: bibliografía general española e hispano-americana desde la invención de la imprenta hasta nuestros tiempos con el valor comercial de los impresos descritos*, Barcelona: Librería Anticuaria de A. Palau, 2a edició, 1951, 28 volums.

Pastor Fuster, Justo: *Biblioteca valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros días: con adiciones y enmiendas a la de D. Vicente Ximeno*, València: Librerías París-Valencia, 1980, 2 volums.

Piquer Garcés, Vicente Benjamín: *Memorias de una monja del siglo XVII: autobiografía de la madre Úrsula Micaela Morata capuchina (1628-1703)*, Alacant: [Hermanas Clarisas Capuchinas], 1999.

— *Sor Úrsula Micaela Morata: Clarisa, Capuchina (1628-1703): fundadora del monasterio de Alicante*, Alacant: Monestir dels Triunfos del Santísimo Sacramento, 2006.

Ribelles Comín, José (1920–): *Bibliografía de la lengua valenciana: o sea catálogo razonado por orden alfabético de autores,* Madrid: Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia, volums I (1920) - II (1929) - III (1939).

Rico García, Manuel: *Escritores de Alicante y su provincia* (124 microfitxes), Alacant: Institut Juan Gil-Albert, 1986.

— *Ensayo biográfico bibliográfico de escritores de Alicante y su provincia*, Instituto Juan Gil-Albert, Alacant, 1987.

RIQUER, Martí de (1964 [1985]): *Història de la literatura catalana*, vol. III i IV, Esplugues de Llobregat: Ariel, [4a ed.].

RODRÍGUEZ, Josep: *Biblioteca Valentina*, València: Eliseu Climent, 1977.

ROSSICH, Albert: «Renaixement, Manierisme i Barroc en la literatura catalana», dins *Actes del Vuité Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes / II. Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 149-179.

— «La literatura catalana entre el Barroc i el Romanticisme», *Caplletra* 9, (tardor 1990), p. 35-57.

RUBIÓ I BALAGUER, Jordi: *La cultura catalana del renaixement a la decadència*, Barcelona: Edicions 62, 1964.

SÁEZ VIDAL, Joaquín: *Sor Úrsula Micaela Morata (1628-1703). Experiencia religiosa y actividad personal*, Alacant: Caja de Ahorros de Alicante y Murcia, 1987.

SANCHIS GUARNER, Manuel: *Els valencians i la llengua autòctona durant els segles XVI, XVII i XVIII*, València: Universitat de València, 2001.

SANTÍSSIM SAGRAMENT, Sor Anna Maria del: *Càntics i cobles*, introducció, selecció i transcripció de Sebastià Trias Mercant, Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1988.

SCOTT, Joan W.: «El género: una categoría útil para el análisis histórico», dins *Historia y género: las mujeres en Europa Moderna y Contemporánea*, a cura de James S. Amelang i Mary Nash, València: Edicions d'Alfons el Magnànim, 1990, p. 23-56.

SERRANO MORALES, J. E.: *Reseña histórica en forma de diccionario de las imprentas que han existido en Valencia desde la introducción de la imprenta hasta el año 1868,* València: Librerías París-Valencia, 1987.

SERRANO Y SANZ, Manuel: *Apuntes para una biblioteca de autoras españolas desde el año 1401 al 1833*, Madrid: Atlas, 1975, 2 volums.

Simón Palmer, María del Carmen: *Escritoras españolas 1500-1900 [Microforma] Biblioteca Nacional de Madrid*, Madrid: Chadwyck Healey, España, 1992.

Torres Ramírez, Isabel: *Fuentes de información para el estudio de las mujeres*, Granada: Universidad, 2000.

Vives, Luis: *Formación de la mujer cristiana*, en *Obras completas*, Madrid: Aguilar, vol. I, 1947, p. 985-1.175.

Ximeno, Vicente: *Escritores del reyno de Valencia chronologicamente ordenados desde el año MCCXXXVIII de la christiana conquista de la misma ciudad hasta el de MDCCXLVII*, València: Librerías París-Valencia, 1980, 2 volums.

Zavala, Iris M. (coord.): *Breve historia feminista de la literatura española (en lengua castellana), vol. IV. La literatura escrita por mujer (De la Edad Media al s. XVIII)*, Barcelona: Anthropos, 1997.

— (coord.): *Breve historia feminista de la literatura española (en lengua catalana, gallega y vasca),* vol. VI, Barcelona: Anthropos, 2000.

Zorrozua Santisteban, M.ª Pilar: *Escritoras de la Ilustración española [Microforma] (1759-1808),* Universidad de Deusto. (Fotocòpies procedents de la Biblioteca Nacional), 1999.

Annex

Índex de les autores per gèneres conreats

1. Poesia

Bárbara Abarca (¿?)

- Quarteres en alabança del sant [Luis Beltrán]: «Del heroico valenciano», dins *Fiestas que la insigne ciudad de Valencia ha hecho por la Beatificación del Santo Fray Luys Bertran. Dirigido a los muy illustres Señores Iurados de dicha ciudad por Gaspar Aguilar*. València, en casa de Pedro Patricio Mey (1608), p. 320-322.

Esperanza Abarca (¿?)

- Quarteres a sant Lluís Beltran: «Por el encumbrado vuelo». *Fiestas que la insigne ciudad de Valencia ha hecho por la Beatificación del Santo Fray Luys Bertran. Dirigido a los muy illustres Señores Iurados de dicha ciudad por Gaspar Aguilar*. València, en casa de Pedro Patricio Mey (1608), p. 318-320.

Felicitas Amada, sor (¿?)

- Composició per al certamen poètic que se celebrà en honor de la canonització de Teresa de Jesús (València, 1621). Desconeixem el nom de la peça.

Emerenciana de Aro, [sor] (¿?)

- Composició per al certamen poètic que se celebrà en honor de la canonització de Teresa de Jesús el 1621, amb les octaves «Muy rica devéys de ser».

Maria de Ayala, [sor?] (¿?)

- Octava en lloança de Miguel González de Cunedo «E sol de vuestro ingenio refulgente…», que trobem dins el *Triunfo del gloriosíssimo Arcángel y Príncipe del Cielo, San Miguel. Poema heroyco, Compuesto por Miguel Gonçález de Cunedo.* Imprés a Oriola per Agustín Martínez (1626).

Juana de la Cadena Bienvengud de Lizana, donya (¿?)

- Dècimes en elogi de Miguel González de Cunedo: «Contra el ángel engañado», dins *Triunfo del gloriosíssimo Arcángel y Príncipe del Cielo, San Miguel. Poema heroyco. Compuesto por Miguel Gonçález de Cunedo*, imprés a Oriola per Agustín Martínez (1626).

María Ana Emanuela De Cristo / Mariana Manuela de Cristo, sor (1666-1704/5)
(Donya Mariana Díaz)

- *Muchas y varias poesías* plenes de sentiments i d'instruccions adients per a conduir l'ànima a les virtuts i inflamar l'amor de Déu. Inèdites.

Joaquina de la Cruz, sor (1687-1756)
(Joaquina Torrens Gascó)

- Poesia mística. Inèdita.

Maria Egual, donya (1655-1735)
(Ana María Jusepa Dorotea Egual Miquel)

Obres conegudes[100]:
- *Coloquio entre Nise y Laura*, peça en vers.
- *Relaçión de muger*, composició en vers.
- *Relaçión de muger*, composició en vers amb el mateix nom.
- *Jácara al nacimiento con variedad de tonos*, peça en vers.
- *Letra para dúo a lo divino*, composició en vers.
- *Letra a lo divino*, composició en vers.
- *Letra a lo divino*, composició en vers amb el mateix nom.
- *A los últimos alientos de la vida. Romance*.
- *El autor manifiezta sus travaxos, y pide alibios d'ellos a una imagen de nuestro señor que tiene muy devota en las endechas siguientes*, composició en vers.
- *Romançe de lo que es el hombre y su vida*, composició en vers.
- *Al sacrílego robo del santíssimo sacramento en el conbento de Santo Domingo. Soneto en consonates forçados*.
- *Al mismo asunto temiendo el castigo que amanaçava tan enorme delito. Romançe endecasílabo*. Apareix incomplet en el manuscrit.
- *En alabança de unos versos*. Octava.
- *Décima a la Inmaculada Concepción de María Santíssima Señora Nra. Déçima*.
- *A un ruiseñor que se puso a cantar a tiempo que una persona estava cantando sus pesares a otra. Déçima*.
- *Letras a una imagen de santa Bárbara que trageron a tiempo que estava la armada enemiga invadiendo los mares*, composició en vers.
- *Soneto de respuesta de uno que le hizieron al autor*.

100. Hem de tenir en compte que algunes de les obres d'aquesta autora, com el *Col·loqui* i el *Ball*, són textos paradramàtics.

- *Letras al nacimiento*, composició en vers.
- *A una señora que estava en un jardín junto a una fuente, y acaso la vio una persona. Décimas*.
- *A una amiga responde con la décima siguiente*.
- *Una persona se quexa del tiempo que alcança*, composició en vers.
- *Un retrato burlezco*, composició en vers.
- *Responde el autor siguiendo la chança de unos versos que se hizieron motejando a unos del autor*, composició en vers.
- *Soneto acróstico en consonantes forzados*.
- *Responde el autor con los tres sonetos siguientes que le hizieron; el primero con los mesmos consonantes y en segundo con los dichos consonantes, y principio de los versos*.
- *Expresa el autor el sentimiento que tiene por la ausençia de dos personas muy de su cariño en las octavas siguientes*.
- *Canción al mismo asunto*.
- *Liras*.
- *A una persona que andaba muy pensatiba y melancólica se le hizo el romançe siguiente, como adivinándole el cuidado y [h]ablando en nombre de la misma persona*, composició en vers.
- *Décima a un a[c]çidente que le dio a una señora*.
- *A una señora que quiso una flor de xazmín. Déçima*.
- *Píntase la noche*, composició en vers.
- *Baile de los trages*. Ball en vers polimètric. No hi ha notícies de l'estrena.
- *Coloquio de Don Juan y Lizardo.* Peça en vers.
- *Relasión de hombre*. Composició en vers.
- *Romançe a lo que se idea [que] pasa a una alma al salir de este mundo y sube a la gloria*.
- *Loa*. En romanç d'una única rima amb cançons en romancets hexasíl·labs amb la mateixa rima, per a la comèdia *También se ama en el abismo* d'Agustín de Salazar y Torres.

Estrenada en el palau de l'autora a València, possiblement el 1701.

- «Con la atención reparo el lustre y gala» i «El tiempo sepultó en veloz carrera», Mas i Usó[101] recull el primer vers d'aquestes composicions que no han pogut ser salvades i que, segons sembla, van ser presentades al certamen de l'Acadèmia Valenciana (1705). Aquestes s'hi troben al costat d'altres quatre que sí apareixen en el manuscrit i són: *A los últimos alientos de la vida. Romance*, *Romançe de lo que es el hombre y su vida*, *Responde el autor siguiendo la chança de unos versos que se hizieron motejando a unos del autor* i *Responde el autor con los tres sonetos siguientes que le hizieron; el primero con los mesmos consonantes y en segundo con los dichos consonantes, y principio de los versos*.

Margarita del Espíritu Santo, sor (1647-1719) (Donya Margarita Anglesola)

- Algunes poesies. Manuscrites en l'arxiu del convent de Santa Úrsula.

Jerónima de Gales, donya (??)

- Un sonet en castellà (l'únic que conservem) que comença «Puesto que aquel mugeril flaco bullicio». El publicà en els preliminars de la traducció castellana d'*El libro de las historias* de Paulo Jovio (1562).

Jacinta de Heredia, [sor?] (??)

- Poema en heptasíl·labs i hendecasíl·labs «Salió el navío de Teresa Santa», amb motiu de la beatificació de Teresa de Jesús (1615), dins el *Compendio de las solemnes fiestas que en*

101. Vg. nota 43.

toda España se hicieron en la beatificación de Teresa de Jesús, editat el mateix any per fra Diego de Sant Josep.

Laura, donya (¿?)

- Composició per a la Justa en honor a santa Teresa de Jesús (València, 1621). Inèdita.

Gabriela Manzanares de la Cueva, donya (¿?)

- Sextet-lira «A examen de un cuydado» per a participar en alguna de les tertúlies de l'*Academia de los Soles* el 1658.

Josefa Nebot y Coscolla, sor (1750-1773)

- *Diversas coplas muy devotas y espirituales al niño Jesús de la Estrella, que se venera en dicho convento*. Els papers es conservaven en l'arxiu del convent de Bocairent on professà.

Eugenia Pérez, [sor] (¿?)

- Composició «El sacro esposo, verdadero amante», per al certamen poètic que se celebrà en honor de la canonització de Teresa de Jesús (València, 1621).

Bernarda Romero, sor (¿?-1621)

- Dos poemes que aportà a l'*Academia de los Nocturnos* «Benito, vuestra vida nos espanta» i «Milagro será que acierte».
- Dues composicions «Pagó Raymundo al natural tributo» i «Trescientos años ha que dexó el mundo» per al certamen de Sant Ramon de Penyafort (1602).
- Composicions per al certamen de fra Domènec Anadon (1606) «En más de una ocasión» i «Entre pobres, Domingo os considero».

- En el del beat Lluís Bertran (1608) amb la peça «Tenéys una fe tan biva».
- Composició per al certamen de Tomàs de Villanueva (1619).
- Composició per al certamen de santa Teresa de Jesús (1621).

Algunes poesies es poden llegir totalment o parcial en les fonts apuntades anteriorment (vg. l'entrada a l'autora en l'apartat Catàleg d'escriptores).

Rufina Ros de Jesús, venerable (1658-1697)

- Poesies per a expressar el seu afecte en la nit de Nadal. Inèdites.

Beatriz Ana Ruiz y Guill, sor (1666-1735)

- Escrits per a la mare priora del convent de religioses de Sant Sebastià, orde del nostre pare sant Agustí d'Oriola. D'una humil esclava del Senyor. Conté una visió del purgatori, on viu molts religiosos i religioses turmentats pels defectes que explica en nou dècimes. Els publicà Tomás Pérez en la *Vida de la Venerable Madre Sor Beatriz Ana Ruiz, Mantelata Professa de la Orden de N.G.P.S. Agustín y Doctrinas*… llibre 1, capítol 31, p. 109-115. A València, per Pasqual García (1744).
- Poema de la Passió del Senyor, publicat per fra Tomás Pérez en la *Vida de la Venerable Madre Sor Beatriz Ana Ruiz, Mantelata Professa de la Orden de N.G.P.S. Agustín y Doctrinas…,* llibre I, capítol XXXI, p. 111-114.
- Versos compostos quan era raptada. N'hi ha alguns en la *Vida* de sor Beatriz escrita pel pare Pérez.

Ángela Sánchez, sor (¿?)

- Cançó «En vos, Bertrán, con poderosa mano» per al certamen poètic en les Festes al beat sant Lluís Bertran (València, 1608)[102].

Rosa de Santo Domingo (1668-¿?)
(Donya Maria Antònia Hortola)

- *Coplas que compuso al amor divino*: «Soberano Rey de la gloria». Arxiu de la Inquisició de València, lligall d'Il·lusos.

Rosa Trincares (¿?)
(Anagrama de donya Narcisa Torres)

- Sonet «Cuiden los metges de curar dolents» per a la *Práctica de ortografía para dos idiomas, castellano y valenciano* de Carles Ros.
- Sonet «Tan gustosa quedí i tan agradada» per al *Tratat d'adages* de Carles Ros.
- Balada en art major «Ser lloats i aplaudits mereixen, Carlos» per a l'*Epítome del origen y grandeza del idioma valenciano* de Carles Ros.

Les peces es poden llegir totalment o parcial en les fonts apuntades i en les respectives edicions de les obres de Carles Ros (vg. l'entrada a l'autora en l'apartat Catàleg d'escriptores).

Luisa de Velasco, donya (¿?)

- Dècima en elogi d'Isidro de Angulo y Velasco: «Escudo es tu docta lira», inclosa en las *Pruebas de la Inmaculada nobleza de María Santísima Madre de Dios, desde el primer instan-*

102. Transcrita en Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. II, p. 358-359.

te de su puríssima concepción, por Isidro de Angulo y Velasco. València, per Juan Lorenço Cabrera (1655).

Catalina Zorita de Esquivel (¿?)

- Composició al gloriós arcàngel sant Miquel. Octava: «El ánimo benigno y amoroso…», dins *Triunfo del gloriosíssimo Arcángel y príncipe del Cielo, San Miguel. Poema heroyco, compuesto por Miguel Gonçález de Cunedo*. Imprés a Oriola, per Agustí Martínez (1626).

2. Prosa

2.1. Escrits de temes diversos

Ángela Almenar i de Monfort, donya (¿?-1560)

- Per al govern del centre, en valencià, les *Constitucions del loable Colegi de la Assumció de la Verge Mare de Déu, anomenat de Na Monforta, fundat e stablit en la preferent ciutat de València pera els Colegials que i fon e seran.* A València, per Juan Mey Flandro (1561), que signà: *Dona Ángela Almenar, e Namonfort*. Les *Constitucions* van ser traduïdes al llatí, i amb lleus modificacions al castellà. S'imprimiren a València per Bernardo Nogués (1661), i per Antonio Bordázar (1728). El manuscrit original es conservava en l'arxiu del col·legi que, a hores d'ara, ja no existeix[103].

Maria Egual, donya (1655-1735)
(Ana María Jusepa Dorotea Egual Miquel)

- *El esclavo de su ama*. Novel·la breu de tall bizantí. Perduda.

103. Rodríguez, Josep (1977): *Op. cit.*, p. 37.

Clara Maldonado de la Cerda, donya (¿?-1648)

- Papers manuscrits amb anotacions sobre la vida diària, com llistes de les despeses, sovint en bilingüe (valencià/castellà). Conservats en l'Arxiu Parroquial de Santa Maria d'Oliva.

2.2. Escrits religiosos

María Teresa Agramunt, sor (1664-1728)

- *Libro de las religiosas que murieron en aquel monasterio con más fama de santidad*. Un volum, en 4t, manuscrit en l'arxiu del convent Corpus Christi de Vila-real, on professà.

Vicenta Rita Aguilar, sor (1716-1785)

- Diversos quaderns. Tracten sobre matèries del seu esperit i formaren part d'un volum en 4t. Segons els catàlegs, els originals de mà de l'autora es trobaven en la llibreria del seu elogiador, el pare M. Hurtado.

Margarita Agulló, sor (1536-1600)

- *Método que guardava en contemplar la Passion y Muerte de N. Señor Jesús Christo*.
- *Cántico y alabanzas de Dios N. Señor*.
- Preparació que feia per a rebre el Santíssim Sagrament: ofertori i gràcies després de rebre'l.

Aquests escrits els donà en vida a l'estampa del seu confessor fra Jaime Sanchis, a petició del qual van ser impresos a València el 1607.

- *Combates del demonio*, amb què procurà derrocar-lo del cim de la santedat, a la qual Déu l'havia alçada. Inèdits.

Ángela Almenar i de Monfort, donya (¿?-1560)

- *Antialcoran* i altres diàlegs cristians contra la religió mahometana. Possiblement, en la seua llengua materna (valencià). Inèdits.

Gertrudis Anglesola, venerable (1641-1727)

- Professió de fe, esperança i caritat que articulava diàriament.
- *Protestación* que descriu les oracions que pronunciava al llarg del dia.

Inèdites.

Serafina Andrea Bonastre, sor (1571-1649)

- Relació dels favors celestials que rebé de mà del Senyor.
- Exercicis i precs per a la bona mort.
- *Papel de documentos espirituales*. Escrits en forma de testament espiritual, 21 de febrer de 1649.
- *Dieta religiosa*. Distribuí les hores del dia i de la nit per als exercicis pietosos de les monges de Saragossa.

Les obres van ser publicades en la *Vida de la Venerable Madre Sor Serafina Andrea Bonastre, fundadora principal del convento de la Encarnación de Zaragoza. Por Fr. Raymundo Lumbier*. A Saragossa, per Juan Ibar (1675). *La Relación de los favores celestiales que recibió de la mano del Señor*, ocupa les pàgines 163-344 i porta notes del pare Pedro de Oxea, de la Companyia.

Luisa de Borja y Aragón, donya (¿?-1560)

- *Dos oraciones*, una de matí i l'altra de vesprada. La primera comença amb una *Paráfrasis del Psal. g. de David*: *Domine Dominus noster*. El pare Muniesa les inclogué en la seua *Vida* i la publicà a Saragossa, per Pasqual Bueno (1691).

- Una altra *Paráfrasis del Cántico del Magnificat*, que escrigué com a mostra de gràcies quan s'assabentà de la tornada del seu marit. També la inclogué el pare Muniesa en la *Vida* de Luisa de Borja y Aragón.

Ángela Carlet, donya (??)

- Oracions, probablement escrites en llatí. Inèdites.

María Ana Emanuela de Cristo / Mariana Manuela de Cristo, sor (1666-1704/5)
(Donya Mariana Díaz)

- *Diferentes diálogos entre Dios y el alma fiel*, en metre castellà. Inèdits.

Margarita del Espíritu Santo, sor (1647-1719)
(Donya Margarita Anglesola)

- Dues exposicions del *Psalm Miserere*.
- Exposició de les *Lamentaciones* de Jeremies, en nom de la caritat de Déu, a vista de la Passió del Salvador i de la ingratitud dels homes.
- Exposició de l'*Oración de Jeremías, Recordare Domine*, en nom de Crist i de la seua Santíssima Mare.
- Exposició del psalm XXI, *Deus, Deus meus respice in me*.
- Exposició del capítol XXIV de l'Eclesiàstic *Ad initio et ante saecula*…, posant-lo en boca de la Verge per a representar les seues perfeccions i privilegis.

Tots aquests papers es conservaven manuscrits en l'arxiu del convent de Santa Úrsula.

Vicenta Maria del Espíritu Santo, sor (1646-1705)
(Sor Vicenta María Castell)

- *De la entrada del Magistrado de la ciudad con sus médicos en el Monasterio de Santa Maria de Belén por Septiembre del año 1698*. Manuscrit en 4t, conclòs el 16 de setembre de 1700. Motivà l'entrada una epidèmia que es propagà a València. Es conservava en el convent de religioses dominiques de Santa Maria de Belén, extramurs de València.

Francisca de Jesús, sor (1498-1557)
(Donya Isabel de Borja)

- *Exortaciones espirituales* a les seues monges clarisses. Imprés en la *Historia de la fundación de las Descalzas Reales de Madrid*, p. 77, que publicà Fr. Juan Carrillo, en la mateixa ciutat per Luis Sánchez (1616). L'original escrit de mà de l'autora el conservaven aquelles religioses descalces.
- Molts *Exercicios Santos,* segons Fr. Juan Carrillo. Inèdits.

Francisca Llopis, sor (1570-1650)

- *Tesoros de Dios*, revelats a la venerable mare sor Francesca Llopis. Inèdits.

Clara Maldonado de la Cerda, donya (¿?-1648)

- Una oració per a quedar-se embarassada i un novenari a sant Miquel i santa Anna, fruit de la seua religiositat. Conservada en l'Arxiu Parroquial de Santa Maria d'Oliva.

Josefa Nebot y Coscolla, sor (1750-1773)

- *Relación de lo que pasaba en su espíritu*. Manuscrit de 118 fulls de paper de mà de l'autora. El conservaven en l'arxiu del convent de Bocairent, on professà.

Beatriz Ana Ruiz y Guill, sor (1666-1735)

- *Doctrinas o revelaciones doctrinales para provecho de almas, enmienda de los vicios y aumento de las virtudes*. Publicades en la *Vida de la Venerable Madre Sor Beatriz Ana Ruiz, Mantelata Professa de la Orden de N.G.P.S. Agustín y Doctrinas, o Mística Simbólico-Práctica que le reveló el Señor, como farol preciso en estos tiempos, para entrar y correr los caminos de la christiana obligación y devoción, sin tropezar en la ilusoria quietud de Nolinistas y falsos Alumbrados; con el bien regulado uso de sentidos, y potencias, humanado con ameníssima sensiblilización, que le hace perceptible, y útil, y dulcemente practicable. Reflexionadas por el R.P.M.Fr. Thomás Pérez.* A València, per Pasqual García, any 1744. Un volum en 4t, de 686 pàgines, amb un retrat de sor Beatriz Ana. *Beatriz Ana Ruiz: gloria insigne de Guardamar* per Teófilo Aparicio López[104].

Els manuscrits originals es conservaven en el convent d'agustines d'Oriola, amb el *Resumen* de Mossén Pujalte, i una còpia autèntica de tot en l'arxiu de Guardamar.

Mariana de San Simeón, sor (1571-1631/2)

- Punts de la Sagrada Passió, per a meditar des de la *Septuagésima*. Publicats en la *La Phenix de Murcia. Vida, virtudes, y prodigios de la Venerable Madre Mariana de San Simeón, fundadora de los conventos de agustinas descalzas de Almansa y Murcia. Su author el Padre Joseph Carrasco, de la Compañía de Jesús.* A Madrid, per Manuel Fernández (1746).
- Punts del misteri de l'Encarnació, perquè tinguen oració totes les germanes, cada una el seu. Publicats en *La Phenix de Murcia*.

104. Aparicio López, Teófilo (1989): *Op. cit.*

- Apuntaments de diversos successos de la seua vida, escrits per ordre del seu confessor. Inèdits.
- *Avisos espirituales*, dirigits al pare fra Juan Ximénez, franciscà descalç de la província de Sant Joan Baptista de València. Van ser publicats també per Fr. Antonio Panés en la II part, llibre VI, capítol II de la *Crónica de la Provincia de San Juan Bautista de Religiosos Menores Descalzos de la Regular observancia del Seráfico P.S. Francisco*. València, per Gerónimo Villagrasa, 1665 i 1666. Dos volums, en foli.
- Espill d'una religiosa perfecta (en vers). La conservaven les religioses del convent d'agustines descalces de Múrcia.

Gertrudis de la Santísima Trinidad, [sor] (1660-1736) (Gertrudis Navarro de Alzamora)

- Dotze volums dels favors que rebé del Cel. Els escrits que es conserven es troben en el convent de Cocentaina.

2.3. Biografies o autobiografies

Anònima (¿?)

- *Relación de la maravillosa vida y santas costumbres de la Hermana Catalina de San Hierónimo, Religiosa Carmelita Descalça del Convento de Valencia.* Lletra del segle xvii. 25 fulls en 4t. Es conservava en la Biblioteca Nacional.

Vicenta Rita Aguilar, sor (1716-1785)

- La seua vida espiritual, de la qual apareixen fragments en l'*Elogio fúnebre en las solemnes exequias de la V.M. Sor Vicenta Rita Aguilar, Religiosa agustina del convento de S. Julián, extramuros de Valencia, predicado el día XV de Septiembre de MDCCCIII por el P. Fray Francisco Hurtado, Lector de teología en el Real Convento de S. Agustín. Sale a luz a expensas*

del sobrino de la venerable, don Tomás Aguilar. València, en la imprenta de Benet Monfort (1803).

Esperanza de Cristo, sor (1671-1746)

- Relació de la seua vida. S'hi troba en el *Sermón fúnebre: que en las exequias de la Venerable Madre Esperanza de Christo predicó* el pare fra Matheo de los Ángeles, religiós carmelita descalç.

Inés de la Cruz, sor (1588-1651)
(Donya Jerónima Nicolini)

- La seua *Vida* per ordre del seu confessor, que aprofità fra Jaime Jordán per a la seua *Historia de la Provincia de la Corona de Aragón, de la Sagrada Orden de los Hermitaños de Nuestro Padre San Agustín*, volum II, p. 613-666.

Joaquina de la Cruz, sor (1687-1756)
(Joaquina Torrens Gascó)

- La seua vida per manament del seu confessor, que copià Tomàs Vicent, encara que incompleta.

Inés del Espíritu Santo, sor (1612-1668)
(Donya Inés Sisternes de Oblites)

- Relació de la seua vida, escrita per ordre dels seus confessors. Li ordenaren tres vegades que la cremara per tal de provar la seua obediència, i així ho féu. L'original es conservava en el convent de Belén (València).

Vicenta Maria del Espíritu Santo, sor (1646-1705)
(Sor Vicenta María Castell)

- *Las vidas de las monjas que resplandecieron en virtud desde la fundación del Monasterio*. Comença l'any 1662 i l'acabà el

15 de febrer de 1703. Un volum en foli. Es conservava en el convent de religioses dominiques de Santa Maria de Belén, extramurs de València.

Julia Ferrer, sor (¿?-1650)

- *Vida de Sor Gabriela de la Presentación*, religiosa del reial convent de Santa Caterina de Sena de la ciutat de València; dos quaderns escrits de mà de sor Julia: un en 4t i un altre en 8é, amb més pàgines. Ambdós es conservaven en l'arxiu del convent de Santa Caterina de Sena de València.

Blanca de Jesús, sor (¿?)

- Amb sor Juana de Jesús, deixaren notícies de la vida de sor Inés, que aprofità fra Jaime Jordán per a la seua *Historia de la Provincia de la Corona de Aragón, de la Sagrada Orden de los Hermitaños de Nuestro Padre San Agustín*.

(Vg. **Inés de la Cruz, sor i Juana de Jesús, sor**)

María de Jesús, sor (1612-1677)

- Relació de la seua vida. Es publicà en el *Esclarecido solar de las religiosas reformadas de Nuestro Padre San Agustín, y vidas de las insignes hijas de sus conventos. Su autor el R. P. Maestro Fray Alonso de Villerino.* Volum III, p. 274-399.

Clara Maldonado de la Cerda, donya (¿?-1648)

- La seua autobiografia en prosa. Conservada en l'Arxiu Parroquial de Santa Maria d'Oliva.

Úrsula Micaela Morata, sor (1628-1703)
(Úrsula Morata Garibaldo)

- La seua *Vida*, manuscrita, 21 quadernets sense numerar i sense data. Conservada en l'Arxiu de Caputxines d'Alacant.

Josefa Nebot y Coscolla, sor (1750-1773)

- *Relación de toda su vida hasta su ingreso en el Monasterio*. Relació incompleta a causa de la seua darrera malaltia. Els papers es conservaven en l'arxiu del convent de Bocairent.

Rufina Ros de Jesús, venerable (1658-1697)

- *Su Vida*, manuscrita.

Juana de Santa Gertrudis, sor (¿?)

- Amb Blanca de Jesús, deixaren notícies de la vida de sor Inés de la Cruz.

Gertrudis de la Santísima Trinidad, [sor] (1660-1736)
(Gertrudis Navarro de Alzamora)

- La seua *Vida*. Els escrits que es conserven es troben en el convent de Cocentaina.

Rosa de Santo Domingo (1668-¿?)
(Donya Maria Antònia Hortola)

- Extensa relació de la seua vida espiritual; un volum en 4t. Hi ha dues còpies de l'època, la primera, de 476 fulls en foli i, la segona, de 252. El manuscrit es conservava en l'Arxiu Històric Nacional.

Juana de Velasco, donya (¿?)

- Declaració de donya Joana de Velasco, duquessa de Gandia, any 1609 [sobre la vida de santa Teresa de Jesús]. Publicat per Vicente de Lafuente en la *Biblioteca de autores españoles desde la formación del lenguaje hasta nuestros días* de M. Rivadeneyra, 1846-1888, volum LV, pàgina 380.

3. Epístoles

Vicenta Rita Aguilar, sor (1716-1785)

- Moltes cartes. Formaven part d'un volum en 4t i existien originals de mà de l'autora en la llibreria del seu elogiador, el pare Hurtado.

Margarita Agulló, sor (1536-1600)

- *Cartas o villetes al Excelentíssimo Señor D. Juan de Ribera, Patriarca de Antioquía, y Arzobispo de Valencia*. Informa de tot allò que li passava pel seu interior en l'oració, per tal que la guiara i corregira. Tot ho va donar en vida a l'estampa del seu confessor fra Jaime Sanchis, a la petició del qual va ser imprés a València el 1607.

Gertrudis Anglesola, venerable (1641-1727)

- Diverses cartes espirituals al seu confessor, el descalç trinitari fra José de San Juan de Mata. Inèdites.

Luisa de Borja y Aragón, donya (¿?-1560)

- Carta al vescompte d'Évol, recomanant-li un tal Álvarez. Pedrola, 1 de febrer de 1545.
- Tres cartes dirigides a la santa duquessa; la tercera, referent als desitjos de veure el seu germà sant Francesc. Estan da-

tades a Gandia, 2 i 17 de setembre de 1549 i 7 de març de 1552.

Publicades pel pare Nonell en la seua *La Santa Duquesa. Vida y virtudes de la Venerable y Excelentísima Señora Doña Luisa de Borja y Aragón, Condesa de Ribagorza y Duquesa de Villahermosa*, *por el P. Jaime Nonell, de la Compañía de Jesús,* a Madrid, en la impremta de Manuel Tello (1892).

Ángela Carlet, donya (??)

- Epístoles. Inèdites.

Felicia Escolano Villarrasa, donya (??)

- Dues cartes a un religiós, en les quals conta un milacre que santa Teresa obrà amb una filla seua. València, 21 de març de 1641. Es conservaven en l'Arxiu Històric Nacional, secció de papers de carmelites descalces.

Inés del Espíritu Santo, sor (1612-1668)
(Donya Inés Sisternes de Oblites)

- Cartes espirituals. Inèdites.

Margarita del Espíritu Santo, sor (1647-1719)
(Donya Margarita Anglesola)

- Moltes cartes espirituals als seus confessors, informant-los de la seua vida interior. Manuscrites en l'arxiu del convent de Santa Úrsula.

María Juana Guillén, venerable (1575-1607)
(Leonor Juana Guillén Ramírez)

- Cartes als seus confessors, que el pare Gaspar Mancebón arreplegà en la *Vida de la Venerable Madre Sor Juana Guillén*,

impresa per Felipe Mey (1617) en el convent de Sant Agustí a Oriola.

Francisca de Jesús, sor (1498-1557)
(Donya Isabel de Borja)

- *Carta* escrita el 1539 i dirigida al seu nebot sant Francesc de Borja, quan era encara marqués de Lombay i es trobava a Granada en el soterrar de l'emperadriu Isabel. Guardaven l'original les religioses descalces de Madrid.
- Altres tres *Cartas* dirigides a la seua neboda Luisa de Borja, comtessa de Ribagorça i duquessa de Vilaformosa. Publicades per Tomàs Muniesa de la Companyia de Jesús, en la *Vida de la Venerable y Excelentíssima Señora Doña Luisa de Borja y Aragón, Condesa de Ribagorza, Duquesa de Villahermosa*, impresa a Saragossa, per Pasqual Bueno (1691). En el capítol 52 del llibre I, hi ha un lligall de cartes amb aquest sobreescut: «En este emboltorio hay ocho cartas las mas santas y de consolación que se pueden hallar de sor Francisca de Jesús de Santa Clara de Gandia para mi Señora la Duquessa Doña Luisa de Borja de Santa Vida».

Clara Maldonado de la Cerda, donya (¿?-1648)

- Part de l'abundant relació epistolar amb personalitats diverses i de la burocràcia quan es quedà vídua. Es conserva en l'Arxiu Parroquial de Santa Maria d'Oliva.

Úrsula Micaela Morata, sor (1628-1703)
(Úrsula Morata Garibaldo)

- *Papeles sueltos*: epistolari conservat entre els anys 1685-1699; consta de 24 cartes, de les quals 22 van dirigides al canonge P. José Sala; una altra, al «Señor Canónigo Isidro»

(probablement germà de l'anterior); i l'última, a l'anònim «V.A.». Arxiu de les Caputxines d'Alacant.

Hipòlita Roís de Liori, donya (1479-1546)

- Unes vuit-centes cartes, però se n'han conservades 89. Aquest epistolari compta amb una recent edició a càrrec d'Eulàlia de Ahumada Batlle[105].

Mariana de San Simeón, sor (1571-1631/2)

- Cartes espirituals. N'hi ha fragments en l'obra *La Phenix de Murcia. Vida, virtudes, y prodigios de la Venerable Madre Mariana de San Simeón, fundadora de los conventos de agustinas descalzas de Almansa y Murcia. Su author el Padre Joseph Carrasco, de la Compañía de Jesús*. A Madrid, per Manuel Fernández (1746).

Úrsula Torrella, sor (¿?)

- Carta a D. Fr. Andrés Balaguer, bisbe d'Oriola, en la qual li demana que la defenga dels privilegis del seu convent contra les pretensions d'aquell poble d'Ayora, any 1614. Autògraf; un full en foli. Es conservava en l'Arxiu Històric Nacional - Papers dels dominics de València.

Jerònima de Virués, donya (¿?)

- Una carta a una senyora des de València, la dedicatòria de la qual va dirigida a donya Mencía de Mendoza, marquesa del Cenete; datada a València, el 24 de febrer de 1523. Es trobà en les guardes del llibre *Comiença el tragitriumpho del Illustríssimo señor el S. don Rodrigo de Mendoça: y de Biuar Marqués primero del Zenete. Conde del Cid: señor de las vi-*

105. Ahumada Batlle, Eulàlia de (ed.): *Op. cit.*

llas de Coca: y Alahejos con las varonias d'Ayora, Alberique y Alcocer, etc. Compuesto por Juan Angel Bachiller en artes, valenciano (1523). Serrano y Sanz[106] la transcriu.

4. Teatre

Maria Egual, donya (1655-1735)
(Ana María Jusepa Dorotea Egual Miquel)

- *Los prodigios de Tesalia*. Comèdia mitològica cortesana.
- *Triunfos del amor en el aire*. Comèdia mitològica cortesana.

Inèdites.

5. Escrits desconeguts

Ángela Mercader de Zapata y Boïl, donya (¿?)
(Senyora d'Argeleta)

Jerónima Ribot y Ribellas, donya (¿?)

Josefa Ripoll, venerable (¿?-1640)

Francisca Sanz Navarro, sor (¿?)

106. Serrano y Sanz, Manuel: *Op. cit.*, vol. II, p. 577-578.

COL·LECCIÓ LILITH JOVE
CENTRE D'ESTUDIS SOBRE LA DONA
UNIVERSITAT D'ALACANT

Aquesta Col·lecció recull els treballs que han obtingut una ajuda a la investigació del Centre d'Estudis sobre la Dona, en una convocatòria que té com a finalitat la promoció de les investigacions sobre dones, de gènere i feministes en totes les disciplines científiques. Naix de la voluntat d'oferir un espai d'expressió i debat crític en l'àmbit dels estudis de gènere, feministes i de les dones. Respon a la necessitat d'examinar des de les perspectives teòrica i pràctica quines relacions de poder hi ha darrere de la discriminació per raons de gènere i com es configuren i es materialitzen. Afegir la perspectiva de gènere a la nostra experiència de la quotidianitat significa ampliar les possibilitats de comprensió entre individus i assentar les bases per a una comprensió mútua que pot arribar a suavitzar els conflictes que, juntament amb altres causes d'índole sociocultural, desemboquen en un desequilibri en les relacions de poder entre dones i homes. Així mateix, aquest projecte sorgix de la voluntat de relacionar la producció científica amb la societat i amb una dimensió ètica i compromesa del treball acadèmic. Aquest treball va ser dirigit per la doctora Marinela Garcia Sempere i presentat per l'autora al Diploma d'Estudis Avançats del Programa de Doctorat «Llengua i Literatura Catalanes».